

Linearni centar - artikulacija toka rijeke Lištice i generiranje novog sadržaja

Mandić, Jozo

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:409009>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-02**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FAKULTET GRAĐEVINARSTVA ARHITEKTURE I GEODEZIJE

DIPLOMSKI RAD

LINEARNI CENTAR:

Artikulacija toka rijeke Lištice i generiranje novog sadržaja

STUDENT: Jozo Mandić
MENTOR: red. prof. Dario Gabrić
KOMENTOR: doc. dr. sc. Ana Grgić
KONZULTANT ZA KONSTR.: izv. prof. dr. sc. Nikolina Živaljić

SADRŽAJ:

KOMENTORSKI RAD: OD IZVORA DO GRADA

1. UVOD
2. POGLED S GRADINE
 - 2.1. Moj pogled na grad
 - 2.2. Iskustvo s gradine
3. ANALIZA OBUHVATA
 - 3.1. Lokacija
 - 3.2. Značenje rijeke za šire područje
 - 3.3. Zoniranje lokacije
 - 3.4. Valorizacija
 - 3.5. Analiza sadržaja unutar obuhvata
4. NOVI PROGRAM
 - 4.1. Muzej Likovne akademije
 - 4.2. Folklorni centar
5. ZAKLJUČAK
6. LITERATURA

LINEARNI CENATR

- Koncept
- Tlocrt cijelog obuhvata
- Tlocrti pojedinih zona
- Presjeci kroz zone

MUZEJ LIKOVNE AKADEMIJE

- Situacija
- Tlocrt garaže
- Tlocrt prizemlja
- Tlocrt kata
- Presjeci
- Pogledi

FOLKLORNI CENTAR

- Situacija
- Tlocrt garaže
- Tlocrt kata
- Presjeci
- Pogledi

DETALJ

VIZUALIZACIJE

OD IZVORA DO GRADA

1. UVOD

Od samog početka ljudskog života voda je igrala bitnu ulogu u rađanju i razvoju društva. Sve najveće civilizacije, poput starih Egipćana ili Indijaca, naselile su se duž najvećih rijeka. Rijeke ne pružaju samo izvor vode za uzgoj i svoj tok za transport i putovanje, već uvelike oblikuju karakter grada koji na njoj raste i koji je usmjerava, obuzdava, ili joj se prilagođava učeći se suživotu.

Rijeke su svjedočile usponima i padovima velikih civilizacija, ratovima, otkrićima i putovanjima. Uzrokovale su mnoge nesreće, odnijele nebrojeno mnogo života, ali i njegovale polja i šume. Bile su dio obiteljskih šetnji i druženja, prvih poljubaca i zagrljaja, inspiracija pjesama, priča i slika. I Lištica je jedan od tih rijeka. Ni svjestan nisam bio koliko je obilježila moj život i živote mojih sugrađana; koliko njezin prostor daje potencijala, a koliko malo ga mi prepoznajemo. Sva razmišljanja, analize i zaključci ovog komentorskog rada, poslužiti će mi kao temelj i podstrek za prijedlog artikulacije toka rijeke Lištice te obogaćivanje prostora i života uz nju.

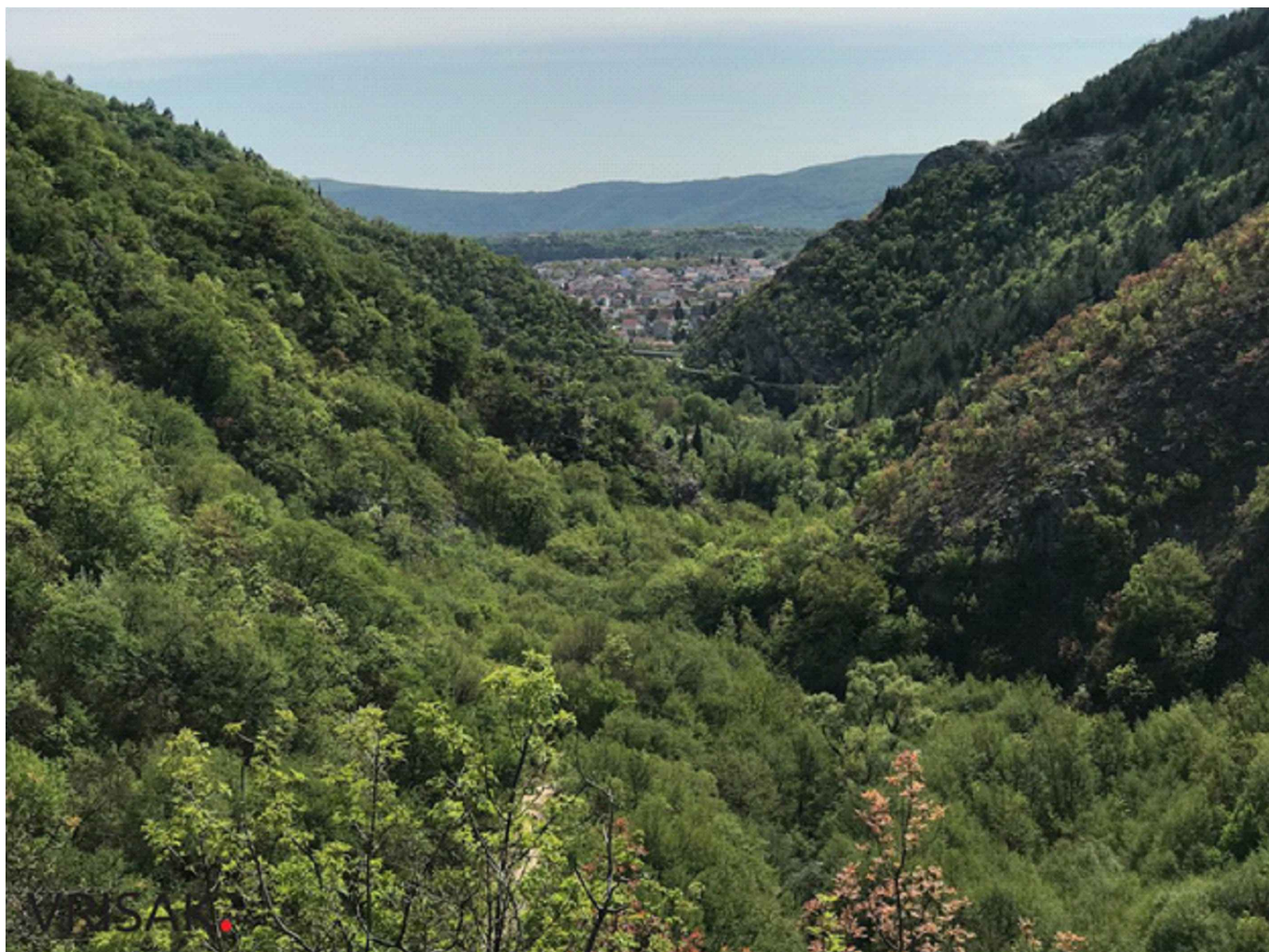
2. POGLED S GRADINE

2.1. MOJ POGLED NA GRAD

Sjedim na Gradini, dokazu koji potvrđuje kako povijest jednog grada počinje gotovo uvijek mnogo prije no što je zabilježeno. Jer grad ne nastaje slučajno. Tako je i sa Širokim Brijegom, koji je i prije svog službenog rođendana imao dugu prošlost. Započela je ovdje, uz rijeku Lišticu, blizu njenog izvora.

Od bogate srednjovjekovne prošlosti ostala je danas tek utvrda nepravilnog četvrtastog oblika. Sjedim na metar debelom zidu južne joj strane i ne mogu da se ne osmijehnem. Čavarovo i Cigansko brdo formiraju tjesnac i uokviruju najljepšu mi sliku; sliku moga grada. Gore, na Širokom Brigu, ponosno stoje dva zvonika i kao da u daljini čujem Šimićev glas dok recitira dragu mi pjesmu: *"Taj brijeg, na kojem često miruje moj pogled/ dok sjedim sam u sobi! Pust je: tu ne raste ništa/ Tek kamenje se golo plavi./ Mi gledamo se nijemo. Brijeg i čovjek./ Ja nikada neću znati gdje se/ sastaje naš različiti smisao/ Pod brijegom voda teče. I ljudi se muče radom./ Brijeg stoji, plav i visok, susjed neba./ U noći ga ne vidim. Svi smo duboko u noći/ Al znadem: on je tu! Ko ćutanje je težak./ Mi rastat ćemo se tuđi jedan drugom. Ja umrijet ću. Brijeg se neće maći,/ ta plava skamenjena vječnost."*

Nije prošlo dugo kad opet začuh pjesmu. Ovaj put je pjevaju grleni hercegovački glasovi, što muški, što ženski. Ustanem i vidim kako iz daljine dolazi mnoštvo ljudi, svi občueni u tradicionalne hercegovačke nošnje. Na vrhu kolone muškarac s barjakom u ruci, iza njega veselo mnoštvo. Primjetih konja i na njemu ženu u odjeći drugačijoj nego kod ostalih. Kako se približavaju, počinjem razumijeti riječi pjesme. "Ej kad smo zdravo, daj da zapjevamo. Spremajte se kićeni svatovi! Vrijeme vam je, a daleko vam je..." Svatovi se spuštaju iz Crnča i odoše na Brig. Eno ih, prelaze preko Božje ćuprije, kad konju prokliza noga. Mlada, hrabra djevojka, čvrsto drži uzde i čeka da konj vrati nogu na put. Kad je uspio, veselo nastaviše. Stari ljudi kažu, da je bila imalo plašljivija i ona i konj bi upali u rijeku.

Ljudi su taj prijelaz preko rijeke nazvali Božjom ćuprijom, jer ga nije napravio čovjek, već ga je oblikovala priroda. To su bili zadnji svatovi koji su prešli preko nje, prije no što ju je rijeka urušila 1937. godine. Pričavši sa starim Draganom o tom povodnju, osjetih kako brani Lišticu, kao kad majka brani svoje dijete. "Nije Lištica kriva. Ne bi ona to napravila. Nego je Bogodoljka s Čabulje našla put kroz suhe potoke i natjerala Lišticu da uruši ćupriju. Lištica raste, ali nikad toliko da naudi svom gradu."

Okrenem se i iza sebe vidim podzide zasađene povrćem i par starijih ljudi kako ih pognuti obrađuju. I danas, kad se popneš na Gradinu, možeš vidjeti isti prizor. Lončareve njive su tu otkako je i grada. Pitam se, je li možda na tim podzidama nekada bio Teutin vrt? Legenda kaže kako je ilirski kralj Argon prolazio ovuda sa svojom ženom Teutom. Kraljica Teuta je toliko ostala očarana ljepotom Borka, da je kralj odlučio napraviti joj ljetnikovac. Postoje i priče kako je i svoj život okončala upravo ovdje u Borku.

Vidim da svatovi odmiču i prolaze pokraj Čavarove mlinice. Uz nju, njiva i more kukuruza. Kažu da nigdje kukuruz nije bio dobar kao na toj njivi. Ali kada je rijeka urušila Božju ćupriju, tok se snizio za puna četiri metra. Voda više nikada nije prošla kroz Čavarovu mlinicu, a kukuruz se prestao uzgajati.

Dolje nizvodno ide Lončareva pa Mandića i Naletilića zajednička mlinica. Naletilići u njoj nikada nisu radili, ali su dobivali dio zarade, jer su sudjelovali u njezinoj gradnji. Eno i Penavićeve, Bošnjakove, Rezićeve, Grbešićeve i Jelićeve mlinice i još 12 njih. Ukupno 20 mlinica s 90 mlinova u njima. Mlinice su danonoćno, okrećući mlinski kamen, pretvarale žito u brašno. Žito je do mlina stizalo na magaretu, ili konju pa je bilo neophodno sagraditi ar, u kojem bi životinje odmarale, pogotovo za loša vremena, dok se žito ne samelje. Od mlinice su živjele čitave obitelji, koje su imale i do petnaestak članova. Žito se u mlinicu dogonilo od Rakitna i Posušja pa sve do Dužica, Buhova i Grabove Drage. Mlinica je bila susretište poznata i nepoznata svijeta. Razgovaralo se i prigovaralo i ponešto novo saznavalo. Može se reći da je mlinica u to vrijeme bila središte društvenog života ovoga kraja. U mlinicama je bilo i valjalo, s kojim se obrađivala vuna. Ovisi koliko su imali ovaca, žene su znale i po tri godine sakljupati vunu da bi sašile odjeću.

Svatovi su se već spustili bliže gradu. Vidim ih dok prolaze kroz Sajmište. U tijeku je sajam. Ljudi prodaju stoku, odjeću, žito, voće i povrće, meso, vino i alatke. Neki kupuju, neki samo razgledavaju. Vidim skupinu muškaraca kako nazdravljaju domaćom rakijom i gangaju. Jedan vodi, a ostali priginju za njim. Odmah do sajma je groblje, gdje pokojni Lištičani snivaju svoj san uz žumor najdraže im rijeke.

U blizini rijeke stoji brat Tomice Penavića. U ruci drži pisimo u kojem ga Tomica moli da ode na rijeku i pročita joj pjesmu, koju joj je napisao. Išla je ovako: "Poskakuju mali valovi, šume, pjene se i cakle u dalji/ ko daleki južni koralji/ na čistom i žarkom suncu./ Visine se odmaraju i kupaju/ u tvojoj ko kristal čistoj vodi./ U njoj se nebo na suncu rodi./ O, tvoje su vode tako tople, čiste i drage./ Vrbe te prate na tvome putu,/ a izvor ti čuvaju ponosna brda./ Tvoja je volja jaka i tvrda,/ ti uvijek ideš i pjevaš pjesmu života./ O, kako čeznem za tobom, mala rijeko,/ koja si mi prva otvorila životnu knjigu,/ sa srca često digla veliku brigu/ kad me je tištala tako bolno i jako./ Ti ne znaš, mala vodo, da te jedan neznamac,/ skitnica i dijete sanjivih oči silno voli;/ ti ne znaš da je u tebi kupalo boli,/ ti mala dobra i bistra rijeko./ Ti možda ne znaš ni to,/ da je u šumu i pjesmi tvoje vode/ našlo puteve, koji k vječnom gradu vode,/ puteve svetih i vrelih nadahnuća./ Koliko čeznem za tobom iz bučnoga grada,/ kad večer prospe uzdrhtale sjene./ Kako se onda tvoji valovi pjene,/ kako me draže mirisi tvojih vrba i voda./ I doći ću jednom, mala rijeko,/ kad prvo proljeće s lastama bane/ kad vrbe nadviju nada te zelene grane,/ doći ću i leći na tvome prudu./ Ti češ me poznat, premda ću biti skrhan i sjetan.../ Tvoje će vode smočiti moje usnice vrela,/ vrbe će prosut mirise zrele/ i opet ću biti blažen i sretan."

Vesela skupina s mladenkom i mladoženjom prolazi kroz grad. Eno i prvih kuća. Lištičani su bili siromašniji od ljudi sa sela, jer nisu imali njive. Baš kao što odlaze i danas, trbuhom za kruhom odlazili su u Ameriku ne bi li zaradili za život. Ali mnogi su se vratili, podigli kuće uz rijeku i otvorili prve trgovine i gostionice. Jedino Ado Topić nije išao nigdje, ali stari Dragan mi je rekao kako ne zna otkud mu novac za kuću i trgovinu. Ta gospoda iz grada je jedina šetala uz rijeku. Ostali nisu imali vremena, jer je valjalo raditi.

Svatovi nastavljaju put i prolaze uz glavni most, koji je spajao lijevu i desnu obalu rijeke Lištice. U blizini je i Čemer, najstarija mlinica na području Širokog Brijega, sagrađena davne 1634. godine. Svatovi idu prema Brigu i moj se pogled pozdravlja s njima i nastavlja duž rijeke Lištice prema Bentu, na mjesto gdje se Ugrovača ulijeva u nju.

Vidim fratarsku mlinicu. Podigli su je fratri 1868. godine., a onda uz nju i hidroelektranu 1934. godine. Sedam fratra se 1932. godine zareklo da kroz godinu dana neće piti alkoholnog pića. Zauzvrat su od gvardijana tražili da otvori fond i da sav novac, koji bi se potrošio na alkohol, stavi u nj. Tim novcem su htjeli dovesti struju u samostan i zgradu gimnazije. Naravno da novac iz fonda ne bi bio ni približno dovoljan, ali se ta gesta spominje kao prvi početak razmišljanja o gradnji hidroelektrane. I doista, 2. ožujka 1936. godine u Širokom Brijegu je zasjala prva žarulja.

A onda me odjednom obuze neka studen. Vidim širokobriješke fratre s bogoslovima i đacima kako se kriju u toj istoj mlinici. Na licima im strah. Uspjeli su pobjeći iz samostana, gdje su poubijali njihovu subraću. Nažalost, Partizani ih pronalaze i odvođe u smjeru Splita. Pretpostavlja se da su ih ubili negdje kod Zagvozda.

Prene me taj događaj i vidim potpuno drugačiju sliku pred sobom. I dalje je to moj grad. I dalje na Brigu ponosno stoje dva zvonika. Ali više ne čujem Šimića. Sada čujem razgovore ljudi koji šetaju i prelaze preko betonskog mosta, koji se nalazi na mjestu nekadašnje Božje čuprije. Jedino se Lončareva njiva još uvijek obrađuje. Mlinice su porušene i mlinova u njima već odavno nema. Tek su dvije obnovljene na ulazu u Borak, a do njih se smjestio restoran. Cesta je asfaltirana i dolazi tik do obnovljenih mlinica. Nešto niže vidim betonski akvadukt, kroz koji prolazi voda i kanalom ide prema Lisama.

Više nema sajma. Na njegovu mjestu je sada uređen park s dječjim igralištem. Sve odjekuje od njihove cike i igre. Groblje je još uvijek na istome mjestu, ali veće nego prije. Šetnica je ispunjena šetačima, ali više ne šeta samo gradska gospoda. Duž rijeke mnoštvo ribolovaca lovi ribu, koje je sve manje. Kažu da je ne bi ni bilo da je ne ubace u rijeku prije početka sezone ribolova.

Kuće su nikle tamo gdje ih prije nije bilo. Sagrađen je i gradski bazen, rijetko vidim da ga ljudi koriste. Duhanska stanica propada i postala je ruglo grada. Sve trgovine nekadašnje gradske gospode su zatvorene. Sad je ta ulica mjesto velikog broja kafića i noćnih izlazaka. Jedino cvjećarnica pokojnog Ade još uvijek radi, ali danas ima drugog vlasnika.

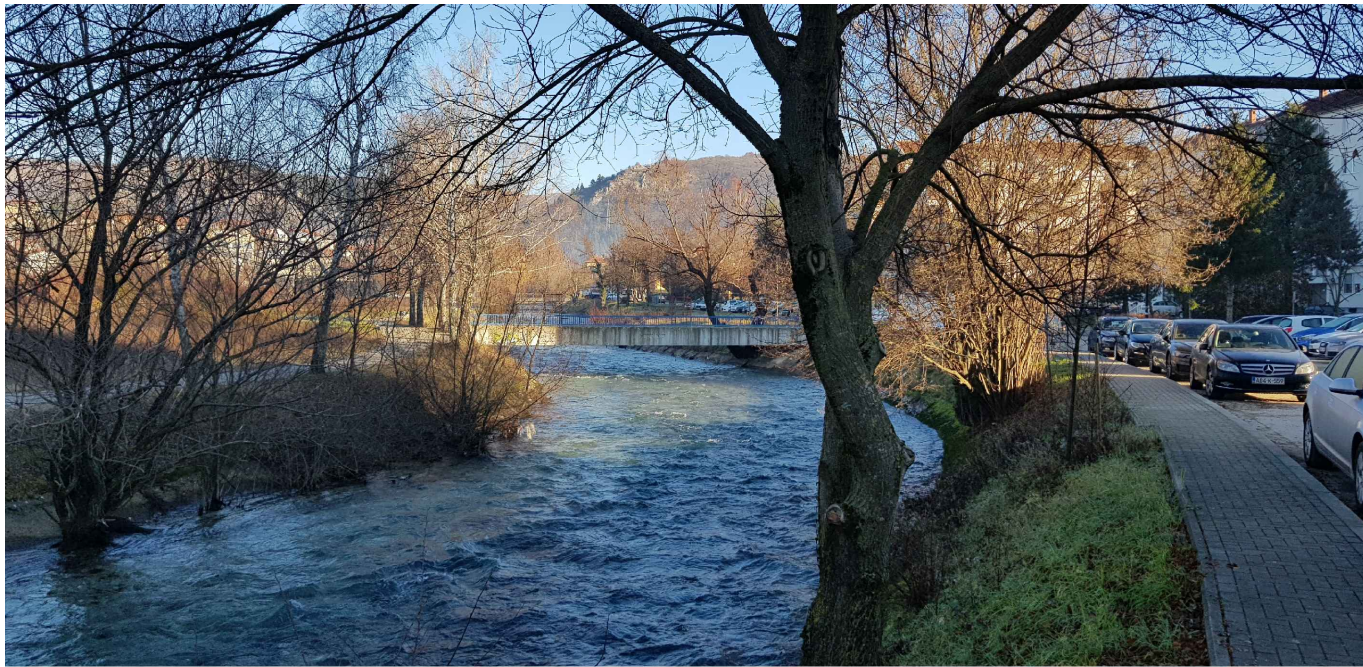
Most se proširio i na njemu je izgrađen glavni gradski trg. Nasred trga podignut je križ kao sjećanje na sve preminule širokobriježke žrtve. Ali trg je prazan. Tek nekolicina ljudi prođe preko njega, ali nitko se ne zadržava. Svi putuju autima.

Dalje niz rijeku, na Zorićevini, nikle su stambene zgrade. Čujem ponovno djecu, koja se igraju na igralištu dječjeg vrtića. U blizini vrtića je i bočalište, glavno okupljalište umirovljenika. A ni mladima nije strano zaigrati.

Na suprotnoj strani rijeke uređena je šetnica i uz nju postavljen niz klupa. Na njima sjede starije žene i razgovaraju. Među njima je i Snježana Jelinić. Piše pjesmu Lištici. "Uz tebe sam rasla/ kad si bila potočić/ kad si bila moje more/ kad si bila mutna i tamna/ kad si bila modro-zelena/ uz tebe/ odrasla sam." Šetnica vodi do Benta i tu staje.

I ponovo osjećam tugu. Vidim malog Domagoja, koji se utopio u rijeci, kad mu se prevrnuo kajak. Vidim i cipele, koje je Baja izuo prije no što je uskočio u rijeku i okončao svoj život. I nije bio jedini.

A onda opet pogledam u desno i vidim prelijepu djevojku, duge plave kose. Napunila je trideset godina i otišla je u šetnju s dečkom. Neko vrijeme mirno sjede i šute, a onda on ustade, klekne pred nju i zaprosi je. Osjetim tračak ljubomore, ali se u trenutku sjetim da pokraj mene sjedi još ljepša i da joj odavno nešto želim reći. Okrenem se prema njoj i kažem: "Mislim da sam zaljubljen u tebe."

2.2. ISKUSTVO S GRADINE

Nije prošlo puno vremena otkako se Lištica preusmjeravala u jažve te svojom snagom pokretala niz mlinova postavljenih duž rijeke; otkako su gradom, prema tim istim mlinicama, hodali konji i magarci noseći vreće žita na svojim leđima. Nije prošlo puno vremena otkako su samo djeca na rijeku gledala kao izvor zabave, a odrasli vjernog pomagača u dobivanju potrebnog im brašna. Pa ipak, čovjek se mijenja. Mjenjajući sebe, mijenja i prostor koji ga okružuje. U svemu vidi novu ideju, novi potencijal. I tek tako, prostor uz rijeku postaje glavna šetnica. Postaje mjesto prvih vožnji na biciklu, prvih roštilja i pijanki, prvih šetnji bez nadzora odraslih i mjesto prvih zagrljaja i poljubaca. A mlinice? Sakriveni dračom i kupinom, njihovi ostaci još uvijek stoje na starome mjestu kao znak neraskidive veze čovjeka i rijeke, u nadi da će se netko ipak sjetiti vratiti im stari sjaj. I ne samo oni, nego čitav niz mjesta koji čeka da prepoznati potencijal postane stvarnost. Kao stanovnik Širokog Brijega, mislim da problem ne leži samo u praznoj gradskoj blagajni, nego u neprepoznavanju problema.

Ali od nekud treba početi. Netko treba pokrenuti priču, ljude, nadležne... Treba se prestati nadati da će to učiniti netko drugi. Možda je ovaj projekt početak razmišljanja o nekom boljem Širokom; nekom Širokom koji će njegovom stanovniku i posjetitelju ponuditi nešto više od kafića i restorana. S nadom da je tako, u ova slova i linije unosim ljubav prema svome gradu i zvanju kojeg ću, nadam se, ovim projektom steći.

3. ANALIZA OBUHVATA

3.1 LOKACIJA

Ni dva kilometra od središta grada Širokog Brijega, nalazi se pravi biser prirode, izvor rijeke Lištice poznatiji kao Borak. Vrelo Borak se sastoji od nekoliko izvora te ima konstantnu temperaturu izvorišta. Vodom s ovog izvora se opskrbljuje cjelokupni grad, zajedno s dijelom prigradskih naselja. Rijeka Lištica, druga najhladnija rijeka u Europi, iza Neretve, ovih dana tek se stidljivo probija kroz pijesak bez velike buke, lagano protičući kroz Široki Brijeg, da bi se provukla kroz pijesak Mostarskog blata te napokon, kroz tunel na dnu blata, stropštala u Neretvu.

1,3km zračne linije njezinog toka, ulazi u obuhvat mog diplomskog rada, od tjesnaca, kojeg tvore Čavaravo i Cigansko brdo, do Benta, mjesta gdje se Ugrovača ulijeva u Lišticu. Obuhvat je definiran geografskim elementima, postojećom te predloženom izgradnjom i sadržajem.

Granica obuhvata, na lijevoj obali rijeke, ide duž podnožja Čavarova brda, nastavlja se uz potok koji, okomito na rijeku, vodu odvodi do polja i kanala, a paralelno s rijekom, tvori mali otok usred nje. Voda se iz potoka vraća u rijeku, a za vrijeme većeg vodostaja, dio odlazi u jažvu, koja je povezana s mlinicom pokraj stare tržnice. Granicu prema poljima čini točkasta izgradnja obiteljskih kuća, koji su vlasnici obradive zemlje. Linija jažve je nastavak granice, koja je dodatno definirana pretpostavljenim stambenim zgradama. Granica se širi oko poslovno stambene zgrade i njezina trga definiranog ukopanim poslovnim prostorima, nad kojim je Trg Gojka Šuška. Granicu nadalje definiraju kuće straih gradskih obitelji, vrtić i stambene zgrade na Zorićevini.

Na desnoj obali rijeke, granica obuhvata prati riječnu obalu te niz obiteljskih kuća. Na praznim parcelama pretpostavljena je točkasta izgradnja radi uklopa u postojeće stanje. Projekt zadire u prostor duhanske stanice, uvlačeći u sebe samo jednu zgradu, onu bliže rijeci. Obuhvat se nastavlja duž glavne gradske prometnice definirane starim gradskim kućama te se spušta na neobradivo polje uz rijeku, koje završava uz obalu rijeku Ugrovače. Linija polja, s istočne strane, osim cestom, jasnije je definirana predloženim stambenim zgradama.

3.2. ZNAČENJE RIJEKE ZA ŠIRE PODRUČJE

Sama činjenica što je smješten uz rijeku i što se proteže kroz središte grada, jer to zaista i je središte grada, govori o važnosti prostora obuhvata u životu ljudi. Rijeka koja protječe kroz grad bila je razlog glavne podjele grada na lijevu i desnu obalu. Pri tome ne mislim na kulturološku, ili nacionalnu podjelu, nego čisto geografsku, koja pomaže jednostavnijem funkcioniranju grada i njegovih ustanova. Ipak, ne može se reći da je Lištica ona koja razdvaja grad. Jer nije. To je žila kucavica koja svojim životom stvara i privlači život oko sebe.

Sagledavajući širu sliku grada i dijeleći ga na temelju namjena, ovaj prostor je i mjesto stanovanja i radnih mjesta i rekreacije. Područje je koje sva ostala privlači kao magnet, uvijek iz različitih razloga. Od ukupno 30 000 stanovnika, ovdje živi njih tek stotinjak. Svoje radno mjesto su pronašli trgovci, mesari, cvjećari, konobari, kuhari i mnogi drugi. No broj ljudi koji ovdje dođe provesti svoje slobodno vrijeme, mnogo je veći naspram gore spomenutih.

Ipak, čovjek ne može, a da se ne zapita, zašto je to tako? Zašto ljudi upravo tu provode svoje vrijeme? Zar je moguće da jedan park s dječjim igralištem privlači i djecu i mlade i stare? Ili su to možda nizovi kafića s pogledom na ulicu i kuće preko puta? A možda je riječ o maloj galeriji na uglu ulice? Iстина, privlači ljude, ali što ih je privlačilo prije pet godina, dok je galerija bila tek ideja u glavi svoje osnivačice? Robna kuća je tu odavno, možda je ona reper u gradu koji privlači ljude? Trg, tržnica, groblje, bazen... jesu li oni magneti?

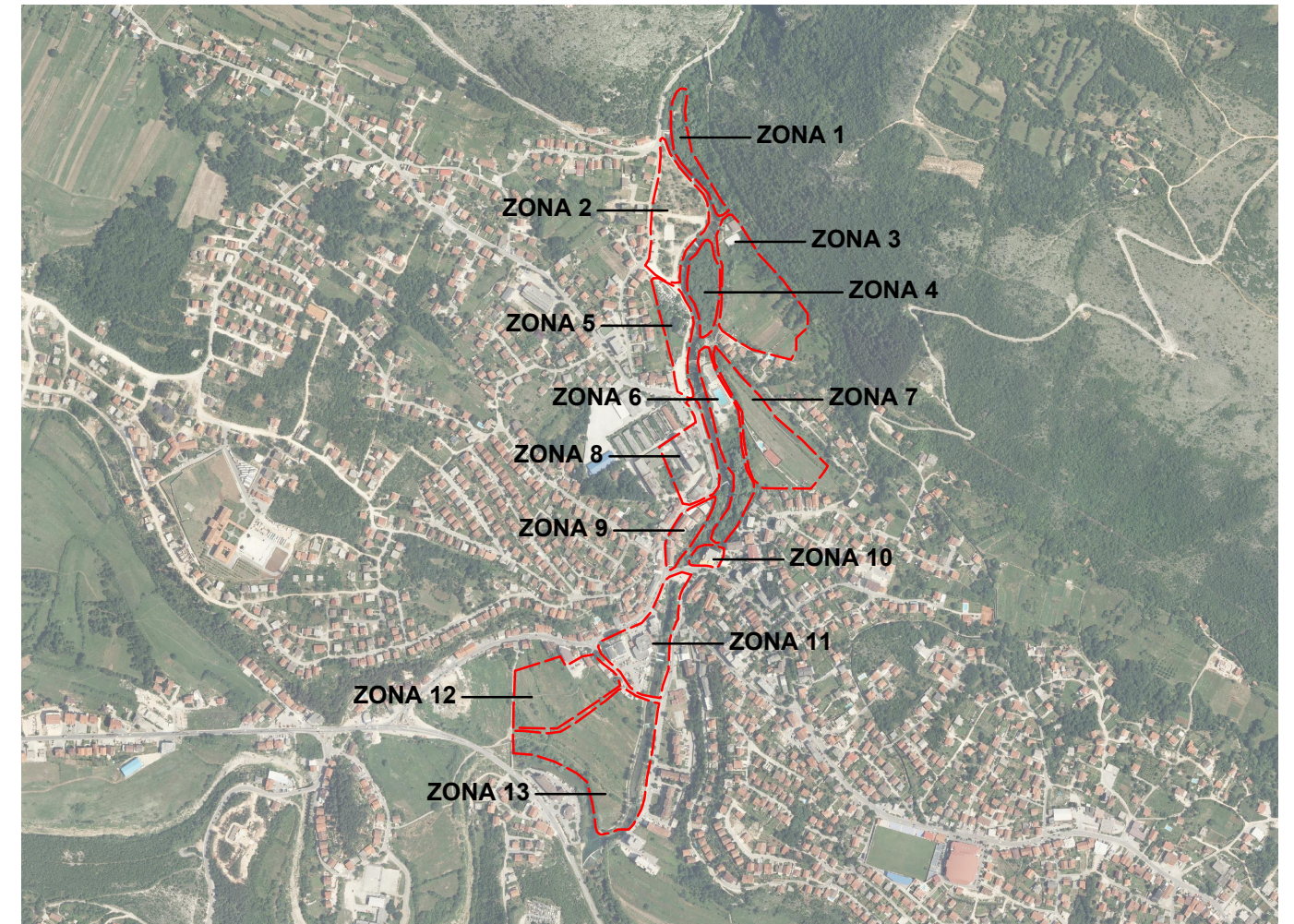

Mogao bih postaviti još mnogo pitanja, ali odgovor je tako očit, sažet u jednoj jedinosti riječi. Lištica. Šetnicom, koja prati njezine krivine, prošle su generacije ljudi. Malen broj njih se zaustavi diviti ljepoti rijeke. Rijetki je osluškuj, razgovaraju s njom. Uzimamo je zdravo za gotovo, kao nešto na što imamo pravo, nešto što nam se ne može oduzeti, a trebali bi biti svjesni privilegije što upravo tu možemo živjeti. Čudno, kako na ono, što nas najviše privlači, obraćamo najmanje pažnje.

Imamo tu sreću pa smo mali grad i nema velikih onečišćenja rijeke. Voda iz rijeke dolazi do svih kuća, poji i ljude i polja. Istu tu vodu flaširamo pa okus Lištice možemo distribuirati po cijeloj državi. No prostor oko rijeke ipak ostaje zapušten, neuređen i neiskorišten. Tu zakazujemo kao pojedinci i kao zajednica.

3.3. ZONIRANJE LOKACIJE

Za ponuditi bilo kakvo rješenje problema, potrebno je početi od koncepta, strategije. Potrebno je pronaći najjednostavniji način za ponuditi najbolje rješenje. Zbog svoje veličine, cijeli obuhvat sam podijelio na manje logične zone. Na taj način se lakše čita karakter prostora, prepoznaju se problemi i potencijali, ali se i lakše planira i projektira. Projektiranju svake zone se pristupa individualno, a s ostalima se povezuje temom kontinuiranog parka i šetnice. Rezultat ovakog načina rada bit će linearni centar, ali i linearni park.

Zona 1 se nalazi na lijevoj obali rijeke Lištice. Do nje dolazimo preko betonskog pješačkog mosta, koji je u više navrata bio ojačavan i obnavljan. Razina mosta je ispod razine ulice pa se trebamo spustiti niz par stepenica. Neobično, ali na njima uvijek netko sjedi pa redovito prolazimo između ljudi i prekidamo ih u razgovoru. Već tu možemo osjetiti miris mesa na roštilju, jer tamo, s lijeve strane mosta, društvo roštilja na plaži. Područje je obraslo šumom vrbe, dviljih smokvi, graba i ponekom lipom. Gusti grmovi drače i kupine skrivaju ostatke nekadašnje konjušnice i mlinice s pet dobro očuvanih lukova, ispod kojih je nekada prolazila rijeka. Korito rijeke se, iako već odavno sušno, i danas može vidjeti. Utabani put prati liniju rijeke, ali gusto zelenilo brani dolazak do nje. Put je uzak i drača nas često opara, ali zbog ukusnih plodova kupine zaboravimo na to.

Nasuprot nama, s druge strane rijeke, je zona 2. Park Sajmište je dobilo ime po istoimenom groblju, koje se nalazi tik uz njega. Park je omeđen prometnicom sa svoje zapadne strane, uz koje je sagrađen parking, i rijekom s istočne strane. U sredini parka se nalazi veliko popločano proširenje na kojem se održavaju festivali i koncerti, a u ostalom vremenu služi kao podloga za rolanje, skateboard i prve pokušaje vožnje biciklom. Ne možemo ne čuti ciku i veselje djece. S desne strane je igralište za djecu oko kojeg su postavljene klupe za druženje roditelja. S lijeve strane je bočalište i travnata površina za piknik.

Mi ćemo nastaviti dalje utabanom stazom koja nas vodi do zone 3. Dolazimo pred Gagrinu teretanu, tipsku kuću na dvije vode s prizemljem i katom, oboje u funkciji teretane. Izvana, kuća ničim ne odaje svoj športski sadržaj, počevši od tipologije do uređenja dvorišta. Uz nju se nalazi košarkaško igralište, a iza stepenice koje vode do kanala iznad. Do teretane se ne može doći autom. Glavni prilaz je metalnim pješačkim mostom kojim je povezana sa zonom 2. Daljni tok rijeke prati niz vrba iza kojih se skrivaju Bošnjakova polja. Baš tu se rijeka račva, te stvara maleni potok kojim se poji spomenuto polje, a u sredini rijeke se oblikuje otok.

Otok je četvrta zona obuvata. Nije povezana ni s jednom zonom, izuzev improviziranog mosta 'daske', kojim se od teretane može prijeći u ljetnim danima, kada je vodostaj rijeke jako nizak. Kretanje otokom je ograničeno zbog guste šume, tako da ljudi tamo ne idu.

Prijeći ćemo preko mosta u zonu dva te nastaviti svoj put prema jugu. S desne strane se, kao nastavak na park Sajmište, nalazi najstarije groblje u gradu. Broji oko 250 obiteljskih gornbica. Nad svakom od njih je nadgrobna ploča, u nju urezana godina rođenja i smrti, a između njih mala crtica u kojoj je stao cijeli život onih koji tu snivaju svoj vječni san. Moj djed tu spava, dva pradjeda također.

Ne želim te rastužiti. Nastavimo dalje. Na kraju zone pet (groblje) se nalazi metalni pješački most preko kojeg ćemo doći do gradskog bazena, zone šest obuhvata. Otkad znam za sebe, bazen i prostor oko njega su isti. Jedino što se mijenja su vlasnici. Nije ni čudo da ima sve manje posjetitelja. Da nije škole plivanja i male djece, ne znam bi li itko dolazio. Ostatak područja je zarastao gustom šumom pa se bojim da ćemo se morat vratiti nazad i s druge strane promatrati lijevu obalu rijeke.

No prije što prijeđemo most, moram ti reći što se nalazi iza bazena. Tamo iza vrba, u zoni sedam, još je jedno polje. Kako starije generacije oboljevaju i umiru, tako se broj poljoprivrednih čestica, koje se obrađuju, smanjuje. Jedna je obitelj svoj dio iskoristila za izgradnju ljetnje kuhinje, bazena i teniskog igrališta. Sad možemo nazad.

Uređene šetnice više nema. Svoju šetnju nastavljamo uz rijeku, ali na nogostupu s ogradom koja brani da se spustimo do rijeke. Zona osam, kojom prolazi prometnica, zadire i u prostor napuštene duhanske stanice, uvlačeći u sebe zgradu bliže rijeci. Uz prometnicu se nalazi i baraka u kojoj su nekada bili uredi okrenuti prema prostoru duhanske stanice i poslovnim prostrima orjentiranim prema ulici. Baraka je danas zapuštena, izuzev jednog poslovnog prostora u kojem se nalazi caffe bar. Proveo sam lijepe večeri u tom kafiću. Nekih se čak ni ne sjećam.

U zoni devet gubimo kontakt s rijekom. Između ulice i rijeke se smjestio niz obiteljskih kuća s poslovnim prizemljima okrenutim prema ulici i dvorištima koji gledaju na rijeku. Uz kafiće, butik, frizera i šnajderaj, na kraju obuhvata se nalazi privatna galerija 'Vrba'. Smještena je u kući prizemnici u kojoj je nekada bila prva gostionica u Širokom Brijegu. Popularna je među mojim sugrađanima zahvaljujući programu Art and Wine. Vlasnica galerije je poveala svoje dvije velike ljubavi, umjetnost i vino pa tako zainteresirani mogu doći učiti slikati i uživati u dobrom vinu. Iza galerije se nalaze ostaci mlinice. Voda je do nje dolazila jažvom, koja prolazi između dvorišta kuća i rijeke. Kao što vidiš, voda i danas prolazi kroz nju.

Vidiš onu bijelu visoku zgradu s druge strane rijeke? Ona zauzima središte zone 10, najmanje zone u obuhvatu. To je poslovno stambena zgrada na stupovima, koji prizemlje zgrade podižu na razinu ulice. S desne strane zgrade nalaze se stepenice koje vode do tržnice, koja je svoje mjesto pronašla ispod zgrade, uz rijeku. Odmah do nje se nalaze ostaci stare mlinice. Tržnica danas gotovo da i ne radi. Prodavači svoju robu uglavnom prodaju uz prometnicu zauzimajući nogostup. Poslovni prostori u zgradi su uglavnom prazni, ali je kafić u njoj jako popularan, točnije njegova terasa. Često ga nazivaju širokobriješkom špicom. S terase se pruža pogled na glavni gradski trg gdje počinje zona 11.

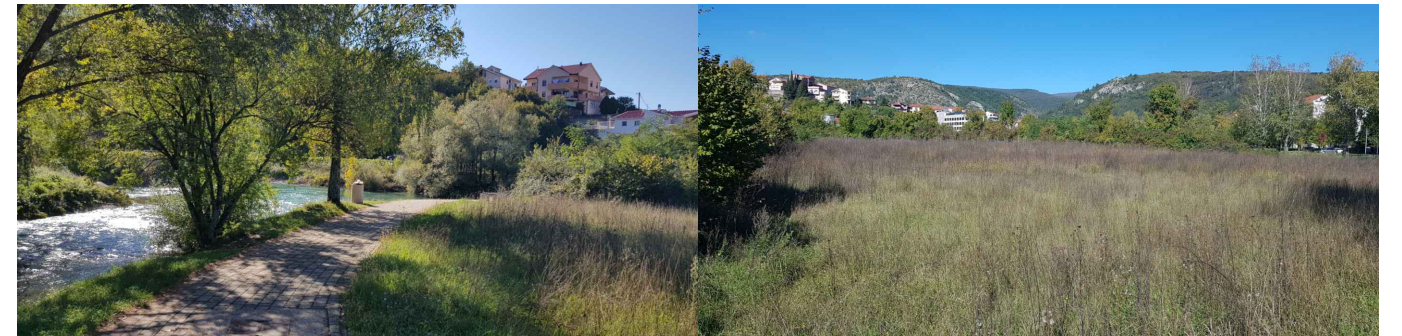

Trg širokobrijeških žrtava je glavni gradski trg. On je zapravo proširenje mosta, koji prometno povezuje lijevu i desnu obalu rijeke. Na trgu je postavljen križ kao spomene na žrtve. S lijeve strane vidiš stepenice kojima se spušta do ljetne bašte, kafića na otvorenom koji radi samo ljeti. Ako nastavimo desnom stranom rijeke proći ćemo kroz neuređeni park i doći na trg koji se danas koristi kao parking. Definiran je robnom kućom, hotelom i malom stambenom zgradom. Šetnju možemo nastaviti stepenicama između hotela i robne kuće koje nas vode do nekadašnjeg autobusnog kolodvora, koji se, kako i sam vidiš, koristi kao parking.

Skoro smo na kraju naše šetnje. Još trebamo prijeći cestu i krenuti uređenom šetnicom niz rijeku. Šetnicu prati drvored vrba. Ako pogledaš na lijevu stranu, na drugu stranu rijeke, možeš vidjeti stambeno naselje Zorićevina, koje čini šest stambenih zgrada. A lijevo od nas je pustopoljina, područje obraslo divljom travom s ponekim stablom. Služi isključivo kao prečac kojim djeca brže stignu do škole. To je sve što ti imam reći o zonama 12 i 13.

Na kraju obuhvata, na Bentu, možemo sjesti na klupu i odmoriti. Ovdje je lijepo. Vidiš, tu se Ugrovača ulijeva u Lišticu i nastavlja put do Mostarskog blata. Ipak, koliko god lijep pogled na rijeku bio, pažnju uvijek odvuče veliki broj pataka koji čekaju da im damo kruha. Ponio sam komad. Evo, možeš im i ti izlomiti.

Šetnjom kroz obuhvat lako se može i analizirati kretanje pješaka. Dok je desna obala rijeke prohodna cijelom svojom dužinom, bilo uređenom šetnicom, ili pločnikom, lijeva obala je uglavnom nepristupačna te je kretanje omogućeno utabanim stazama.

— PLOČNIK — UREĐENA ŠETNICA — UTABANA STAZA

3.4. VALORIZACIJA

Herecegovina je oduvijek bila siromašan kraj. Nepismen narod koji se bavio stočarstvom i poljodijelstvom, nije imao mogućnosti, ali ni potrebu za gradnjom kvalitetne arhitekture. Kuće su gradili sami od materijala koji im je bio dostupan.

Ni danas, kada je materijalna situacija puno bolja, a dostupnost usluga veća nego ikad, situacija nije puno bolja. Konzervativan i tradicionalan pogled naroda na svijet i ono što se u njemu događa, očituje se i u njegovoj arhitekturi.

Kod vrednovanja arhitekture, primarnu vrijednost kuće sam gledao kroz oči stanovnika grada, a ne arhitekta. Zbog spomenutog nedostatka arhitektonske vrijednosti, naglasak sam stavio na značenje kuće u svakodnevnom životu grada i na događaje vezane uz nju.

Iz takve analize, obnova mlinica se nameće kao jedino i logično rješenje. Iako se brašno u njima neće proizvoditi i mlin će se vrtiti kao atrakcija, te male kamene kućice svjedoče o prošlosti Širokog Brijega više nego ijedna kuća u gradu.

Zgrada duhanske stanice zauzima središnji dio grada i svojom veličinom se nameće kao dominantan reper u prostoru, iako je zapuštena i urušena. Zgrada je tlocrtno u obliku slova U, gdje su dvije peterokatnice spojene dugom jednokatnicom. Spomenutu jednokatnicu ću ukloniti te između dviju peterokatnica provući novu prometnicu, čime će se naglasiti i sadržajna različitost tih dviju zgrada. Barake i dvije kuće, koje su služile kao pomoćni objekti, također ću ukloniti.

Poljoprivredne površine, zbog sve manjeg interesa za bavljenjem poljodijelstvom, su prenamjenjene u građevne čestice na kojima će niknuti nove stambene zgrade. Ovaj postupak opravdavam velikom potražnjom za stambenim prostorom, ali i urbanističkim definiranjem obuhvata.

Lijeva obola rijeke je gotovo cijelom svojom dužinom obrasla gustim drvećem i grmljem. Taj prostor će ostati netaknut. Kroza nj će se tek provući šetnica kako bi se ostavilo kontinuirano kretanje i povezanost prostora.

3.5. ANALIZA SADRŽAJA UNUTAR OBUHVATA

Neće se pogriješiti ako se kaže da je sadržaj unutar obuhvata monoton. Većina društvenog života se odvija upravo tu i vezana je uz kafiće i restorane. Isti uvode najviše dinamike, jer se konstantno zatvaraju, renoviraju i otvaraju. Izgleda kao da ih nikada nema dosta, jer su uvijek puni: i za vrijeme radnog vremena i nakon njega. Kafići su uglavnom smješteni u prizemljima kuća.

Svoje mjesto u središtu grada su pronašli frizerski saloni, butici, zlatarne, kladionice, pekare, cvjećarnice, ljekarne i ostale radnje koje trguju različitim robama. No kako vrijeme odmiče te udaljenost do većih gradova i trgovačkih centara u ljudskoj psihi postaje sve manje, tako se broj korisnika spomenutih radnji smanjuje. To se posebice odnosi na butike. Poslovni prostori zbog toga mahom ostaju prazni.

Osvježenje u moru komercijalnog sadržaja je galerija Vrba, otvorena prije pet godine. Smjestila se u neposrednoj blizini glavnog gradskog trga u maloj prizemnici, gdje je nekada bila gostionica. Galerija je postalo neočekivano popularna među građanima, ponajviše zahvaljujući likovnim radionicama.

Park Sajmište omiljeno je, ali i jedino, uređeno mjesto za druženje na otvorenom prostoru. Blizina rijeke, uređena šetnica, veliki parking i igralište za djecu elementi su koji privlače stanovnike grada, ali i okolice.

4. NOVI PROGRAM

Arhitektura treba biti u službi čovjeka. Među svojim zidovima, čovjeku treba ponuditi mjesto za rast, usavršavanje i odmor. Gradnjom novih kuća, gradim novi sadržaj te mijenjam dosadašnje navike čovjeka; privlačim nove ljude te otvaram mogućnosti za prepoznavanje novih potencijala. Dvije kuće na suprotnim stranama grada, postaju novi reperi u prostoru te nositelji kulturnog života grada. Jedna će postati dom likovne umjetnosti, a druga čuvarica kulturne baštine grada.

4.1. MUZEJ LIKOVNE AKADEMIJE

Akademija likovnih umjetnosti osnovana je 1995. i djeluje pri sveučilištu u Mostaru. U svojim 26 godina postojanja iznjedrila je oko 1200 umjetnika na području slikarstva, grafike i kiparstva. U sklopu Akademije ne postoji izložbeni prostor pa studenti svoje zajedničke i samostalne izložbe postavljaju u Franjevačkoj galeriji na Brigu.

Galerija je smještena u zgradi koja nije građena za tu namjenu. Ima izložbeni prostor površine 300m² te se nalazi na neprimjerenom lokaciji. Nije mjesto na koje će posjetitelj doći spontano, a i ako dođe, velike su šanse da će ga dočekati zaključana vrata, jer se posjet galeriji treba najaviti. Današnja zaklada broji oko 4500 umjetnina.

Gradnjom novog muzeja nipošto se ne želi ukinuti postojeća galerija, ili se umanjiti njezina vrijednost. Potreba za novom zgradom proizlazi iz potrebe za većim izložbenim i skladišnim prostorom; prostorom koji će u sebe moći primiti različite medije umjetnosti. Muzej treba biti na atraktivnoj lokaciji, mjestu koje već okuplja veliki broj ljudi. Samim spuštanjem umjetnosti s Briga u grad, činimo umjetnost dostupnijom i bližom.

Likovna akademija

Franjevačka galerija

Obučena u crno, s cigaretom u ustima, koju puši od svoje osme godine, i komadom drveta u ruci, slika je koju svi imamo u glavi kada se spomene baba Penavuša. Pravim imenom Sofija Naletilić, nadimak je dobila po svom djevojačkom prezimenu Penavić, što je karakteristično za Hercegovinu. Nije završila likovnu akademiju. O ne, ta žena školu nikada nije pohađala. Ipak, smrt muža i sina navele su je da zaposli ruke čiji su vješti pokreti stvorili prekrasne skulpture naivne umjetnosti. Jedan dio muzeja udmoti će stalni postav drvenih izložaka babe Penavuše.

Osim nje, muzej će slaviti djela još jednog širokobriješkog umjetnika. U maloj kamenoj kućici u Dobrkovićima, iz koje je odbijao otići, živio je Zvonimir Perko, zvan Đona. Bio je umjetnički genij te stvaratelj koji je u umjetnosti uveo neobično lijepe, ali i teško razumljive novine. Nije slikao ono što je vidio očima, nego je crpio ideje iz svoje nutrine. Dok ga jedni nazivaju hercegovačkim van Gohom, drugi njegova djela uspoređuju s Picassom.

Akademija likovnih umjetnosti, baba Penavuša i Đona su temelji ovog muzeja; točke oko kojih se muzej gradi i kojima će muzej služiti.

4.2. FOLKLORNI CENTAR

"Bila sam u Švedskoj, imala posao i plaću kakvu sam samo poželjeti mogla. Mamu ti i ujku poslala u najbolji vrtić. Živjela sam u obećanoj zemlji. A navečer, kad bih legla u krevet, zadnje što bih rekla bilo je, Mađo, ja bih nazad u Široki. Vukli su me, Jozo, drača i kamen. Zvala me crkvena zvona. Znam da sam dolje bila sirotinja, da bih se trebala misliti, hoću li imati što za pojesti, ali džaba. Nigdje kao dolje. Nigdje se ne pleše kao kod nas. Nigdje se ne pjeva kao kod nas. Nigdje se ne voli kao kod nas..."

Slušao sam ovu priču više puta, dok bi je baka Zlata pričala kroz suze. Herecegovina, pa tako ni Široki, nikada nisu bili bogat kraj. Osim sunce, kamena, drače i vode, ništa drugo nismo imali. Narod je bio neuk. Živjelo se od poljoprivrede i uzgoja stoke. Radilo se za vlastite potrebe, rijetko kad toliko da se urod mogao prodavati. Jedan od rijetkih oblika zarade su bile mlinice u koje su ljudi donosili žito na mljevenje.

Ipak, narod je bio zadovoljan. U svoj toj neimaštini njegovao je tradiciju plesa i pjesme. Ples i pjesma su imali značajnu društvenu ulogu, jer su pratili svako veće okupljanje zajednice. Njima su se ljudi bolje upoznavali, povezivali, pokazivali svoje duhovne, ali i tjelesne sposobnosti. Bili su alat zavodjenja i osvajanja. Trusa, taraban, ganga, bečarac baština su koju njegujemo i danas.

Narodna nošnja ovog kraja nije bila raskošna. Žene se nisu kitile dukatima. Ne zato jer nije bilo moderno, nego jer dukate nisu imale. Ali su se sređivale. Imale su misnu i nosnu nošnju.

Brojna kulturno umjetnička društva i danas njeguju tradiciju folklornih plesova i pjesama. I ne samo njih, nego i izrađivanja odjeće, pravljenja frizura i stare kuhinje. Široki Brijeg ima 11 takvih društava. Baš kao i sa umjetnošću, problem i s folklorom je nedostatak prostora. Folklorna društva na selima svoje probe imaju u polivalentnim dvoranama, koje su vezane uz crkvene objekte, ili u seoskim domovima, dok gradsko kulturno umjetničko društvo iznajmljuje poslovne prostore.

Novi folklorni centar bi pružio kvalitetne uvjete za vježbanje i usavršavanje plesova i pjesama. Bili bi omogućeni prostori za vježbanje te dvorana s pozornicom i gledalištem. U sklopu centra bi bio i izložbeni prostor u kojem bi se kroz uprizorenje scena, ispričala priča o starom Širokom Brijegu. Obnovljene mlinice postale bi svojevrsna ekstenzija folklornog centra gdje bi se moglo učiti o mljevenju žita i valjanju vune.

5. ZAKLJUČAK

Veza između rijeke Lištice i stanovnika Širokog Brijega postoji od samog početka nastanjivanja ovog područja. Ta veza postoji i danas. Iako je bitno drugačija, jednako je snažna. Kao i u svim odnosima, tako i u ovome, postoji mjesta za poboljšanjem. Obale rijeke Lištice daju puno više potencijala nego što ga danas iskorištavamo. Upravo je to bio cilj cijelog ovog rada: prepoznavanje i provođenje istih u djelo.

Uređenje šetnice i omogućavanje pristupa na svaki dio obale rijeke prvi je korak u iskorištavanju tih potencijala. Šetnicu će pratiti paviljonska izgradnja ponajviše kulturnog sadržaja, kojeg ovom gradu fali. Kao grad s likovnom akademijom, osnovnom i srednjom glazbenom školom te bogatom folklornom tradicijom, takav sadržaj je prijeko potreban. Jer ljudi imaju toliko toga za ponuditi, ali nemaju mjesto za isto pokazati.

Osim kulturnog, šetnica će uza se vezati i športski sadržaj. Turniri amaterskog športa su jako popularni, ali zbog nedostatka prostora, održavaju se na igralištima škola i vrtića.

Obnavljanje mlinica i očuvanje njihova prostora ostat će kao trajni znak početka neraskidive veze između čovjeka i rijeke.

Svi nabrojani zahvati u prostoru, kao i oni do kojih ću doći kroz proces rada na projektu, zasigurno će pridonijeti kvaliteti prostora i života uz rijeku. Ljudi s kojima provodimo najviše vremena i koji su dio našega života, izvlače iz nas ono najbolje, čak i kad toga nismo svjesni. Upravo to vidim kao krajnji cilj projekta.

6. LITERATURA

Snježana Jelinić: Pjevam Hercegovini, Široki Brijeg 1995.

Tomica Penavić: Lištici, Zagreb 1945.

Ivo Čolak: Sto godina nove crkve na Širokom Brijegu, Široki Brijeg 2006.

A. B. Šimić: Pjesma jednom Brijegu, 1925.

Razgovor s fra Danom Karačićem, Široki Brijeg 06.11.2020.

Razgovor s Draganom Karačićem, Široki Brijeg 06.11.2020.

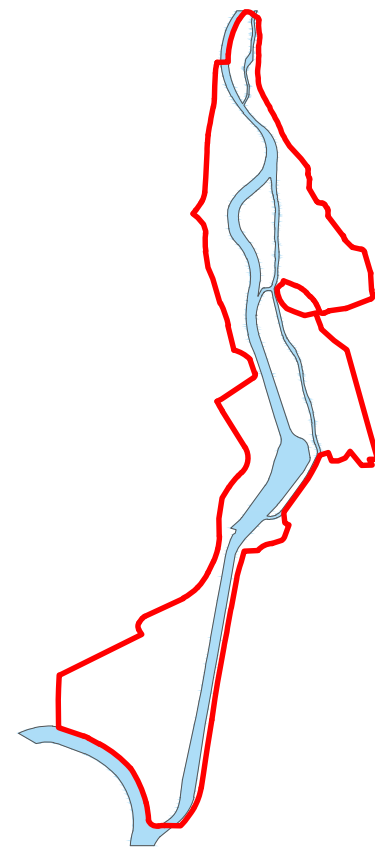
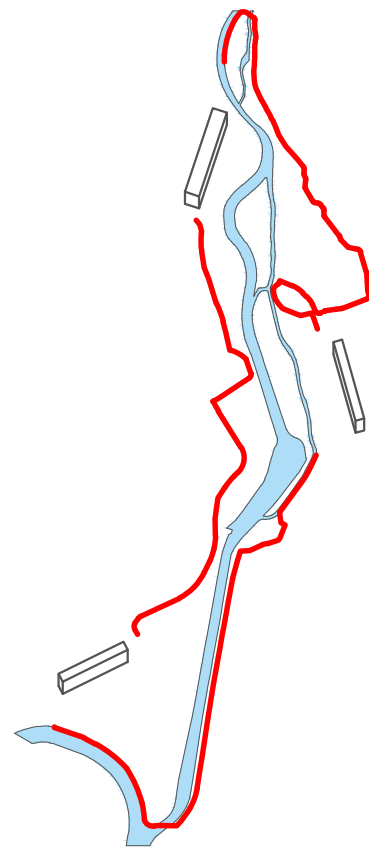
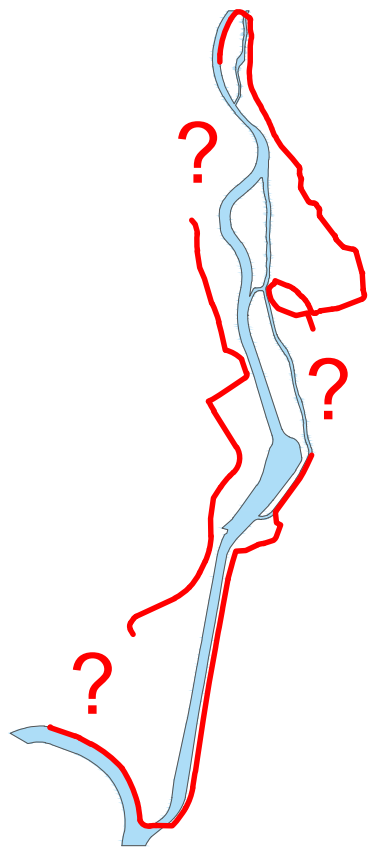
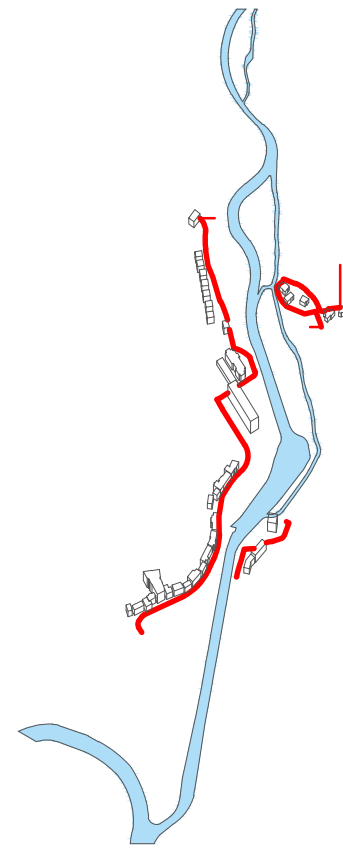
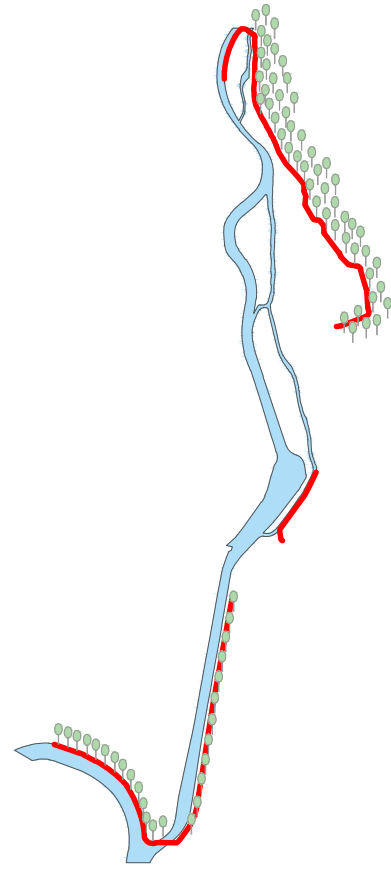
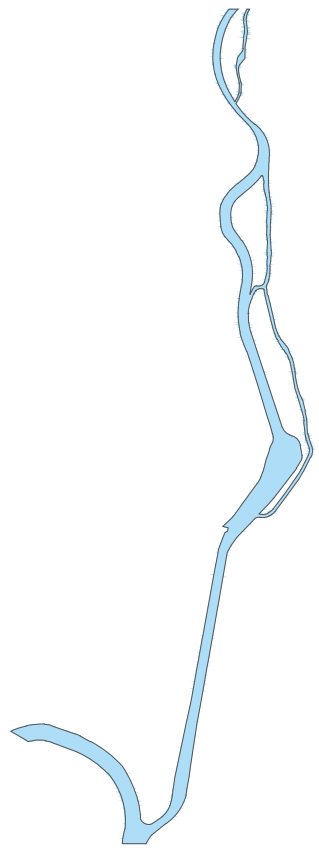
Razgovor sa Zlatom Zovko, Široki Brijeg 10.11.2020.

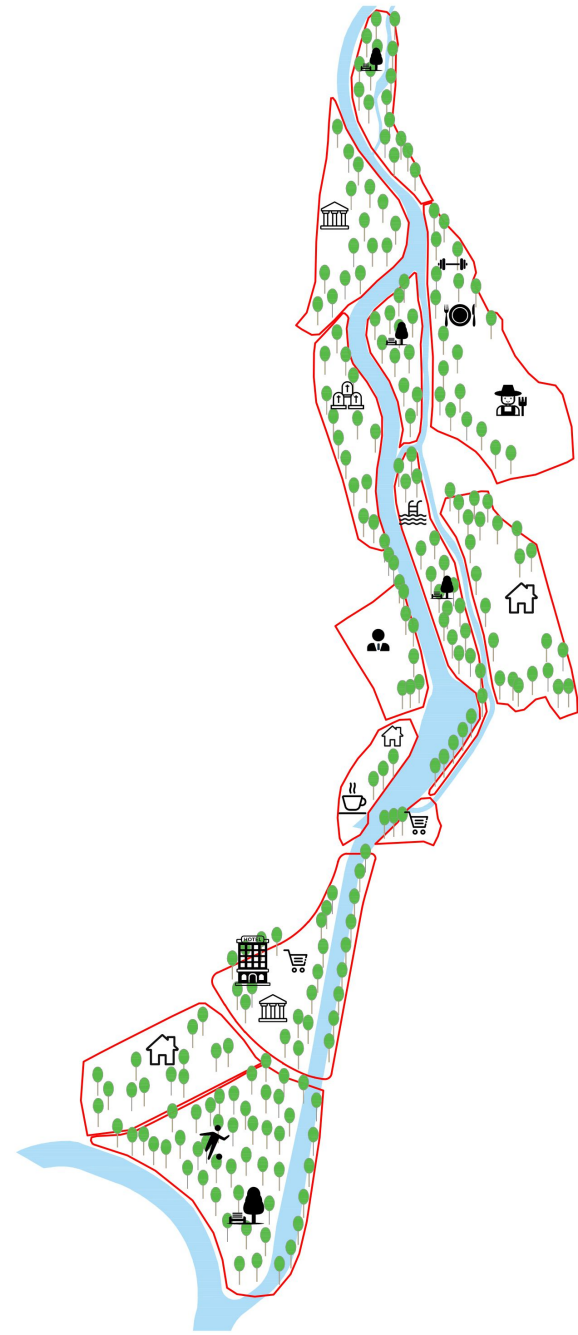
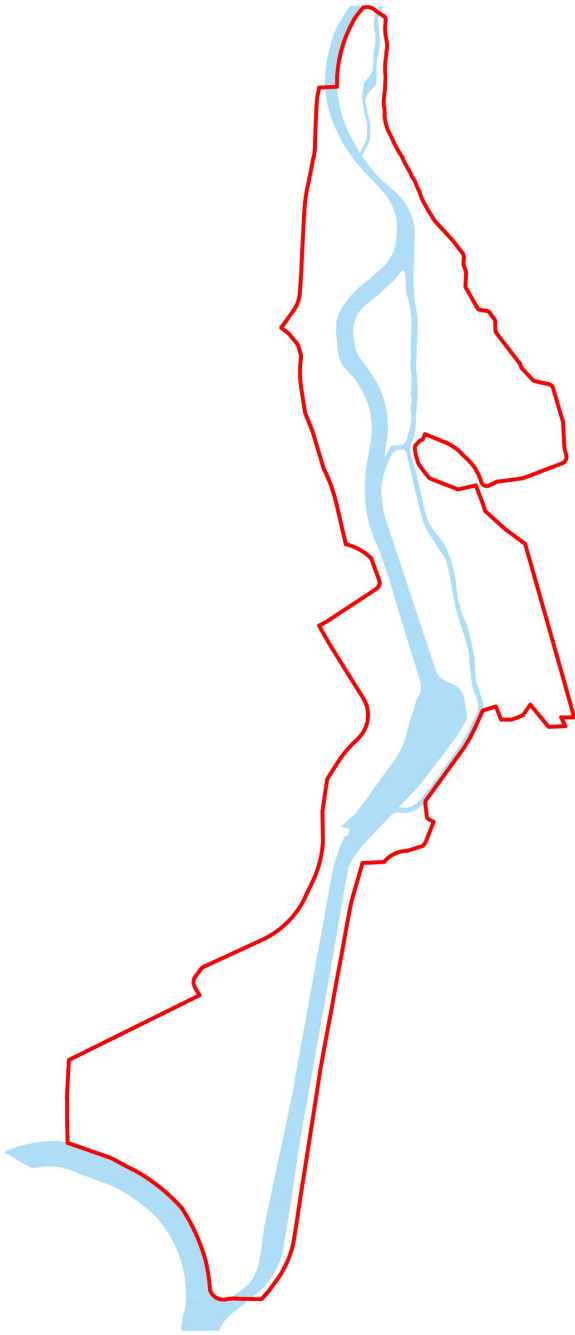
<https://www.vrisak.info/hercegovina/na-danasnji-dan-zasvijetlila-prva-zarulja-u-sirokom-brijegu/>

<https://www.vecernji.ba/vijesti/kraljica-teuta-imala-je-ljetnikovac-na-vrelu-listice-1192077>

LINEARNI CENTAR

ARTIKULACIJA TOKA RIJEKE LIŠTICE I GENERIRANJE NOVOG SADRŽAJA

MUZEJ LIKOVNE AKADEMIJE

-ulazni prostor	175m ²
-repcija	35m ²
-suvenirnica	35m ²
-muški WC	2x24m ²
-ženski WC	2x30m ²
-WC za invalide	2x3.5m ²
-kontrolna soba	33m ²
-promjenjivi postav	280m ²
-promjenjivi postav	717m ²
-depo	3x230m ²
-galerija babe Penavuše	415m ²
-PVN	108m ²
-radionice	108m ²
-foto galerija	170m ²
-kustos	33m ²
-uprava	68m ²
-stalni postav	865m ²
-galerija Zvonimira Perke	415m ²
-knjižnica	108m ²
-restauracija	108m ²
-strojarnica	155m ²
-garaža	1906m ²
-atriji	480m ²

UKUPNO 7020m²

FOLKLORNI CENATR

-repcija	18m ²
-izložbeni prostor	425m ²
-muški WC	22m ²
-ženski WC	27m ²
-WC za invalide	3.5m ²
-caffè bar	135m ²
-auditorij	420m ²
-muška garderoba	2x30m ²
-ženska garderoba	2x30m ²
-ostava	32m ²
-predprostor za izvođače	32m ²
-voditelj folklor	16m ²
-kustos	16m ²
-ekonom	16m ²
-arhiva(ured)	16m ²
-arhiva(ostava)	10m ²
-muški WC	10m ²
-ženski WC	12m ²

-plesna dvorana	250m ²
-garaža	1275m ²

UKUPNO 2855.5m²

RESTORAN

-ulazni prostor	30m ²
-sanitarije	60m ²
-šank	30m ²
-skladište pića	50m ²
-prostorije za osoblje	90m ²
-doprema i otprema robe	50m ²
-kuhinjsko postrojenje	125m ²
-skladištenje robe bez hlađenja	50m ²
-skladištenje robe s hlađenjem	50m ²
-praonica	35m ²
-blagovaonica(250 gostiju)	375m ²

UKUPNO 945m²

KULTURNO EDUKACIJSKI CENTAR

KNJIŽNICA	
-sanitarije	60m ²
-beletristika	230m ²
-dječja književnost	150m ²
-stručna literatura	150m ²
-časopisi	70m ²
-PVN	120m ²
COWORKING SPACE	
-sanitarije	60m ²
-kuhinja	20m ²
-prostor za odmor	100m ²
-work space	140m ²
-dvorana za sastanke	2x30m ²
-privatni uredi	100m ²
AMERICAN CORNER	
-sanitarije	60m ²
-uredi	100m ²
-knjižnica	100m ²
-učionice	120m ²

KINO KLUB BORAK

-sanitarije	60m ²
-kuhinja	330m ²
-ostava	100m ²
-set	290m ²

UDRUGE

-Vojska planeta Zemlje	30m ²
-Udruga za razvoj okoliša i kulture EKO	30m ²
-Udruga Hrv. vojnih invalida	70m ²
-Udruga obitelji poginulih branitelja	30m ²
-Ganganet	40m ²
-Hrv. društvo čuvara baštine	70m ²
-HU Široko srce	30m ²
-Udruga žena Vita	30m ²
-Creatus	30m ²
-Tišina	30m ²
-Utjeha	30m ²
-Udruga osoba s invaliditetom	60m ²
-Demokratska inicijativa mladih	100m ²
-Odred izviđača ŠB	100m ²
-Udruga mladih za zaštitu okoliša	30m ²
-HU Fra Mladen Hrkać	120m ²
-prostorije za probe bandova	150m ²
-prostorije za probe zborova	100m ²

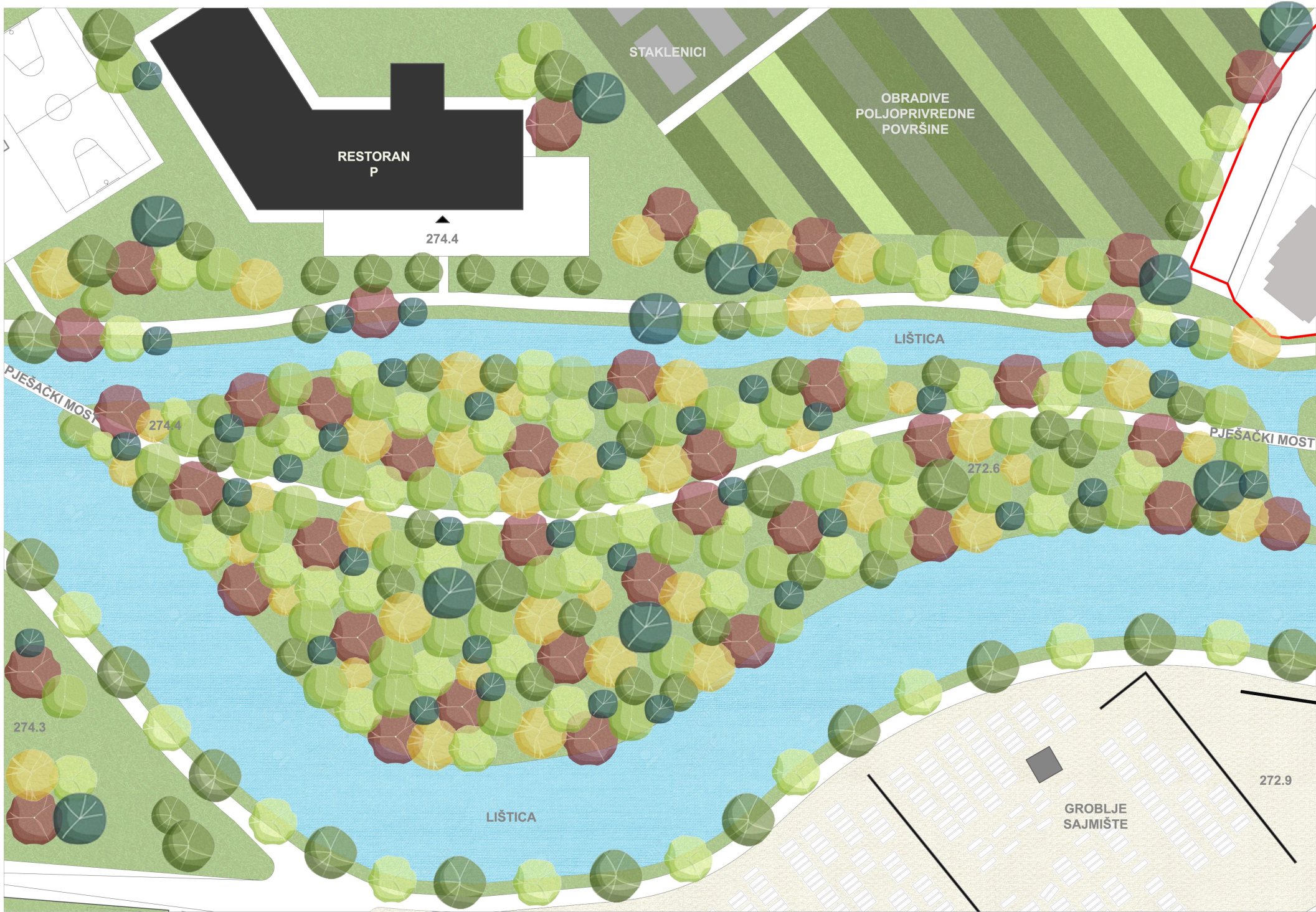
UKUPNO 3500m²

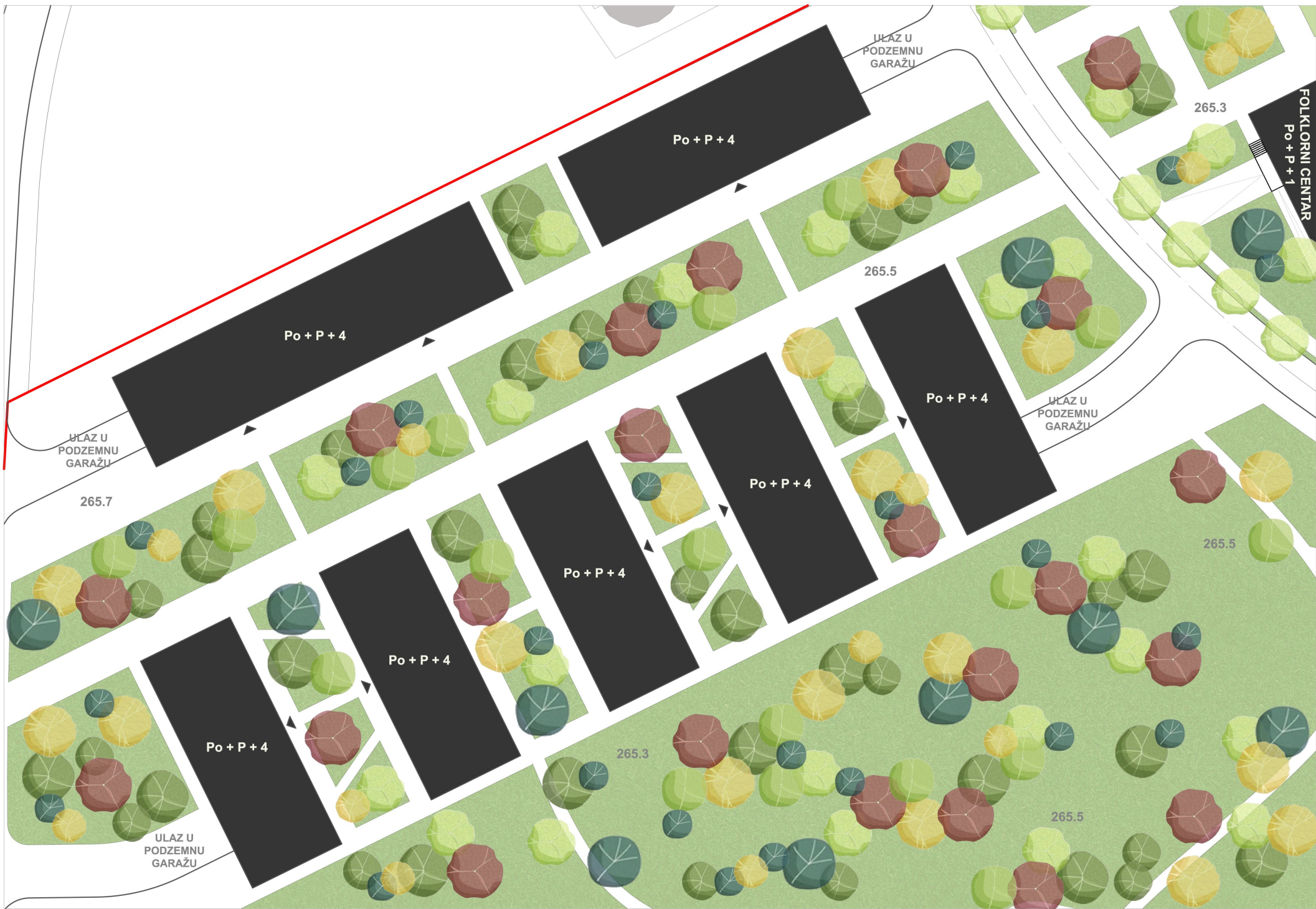

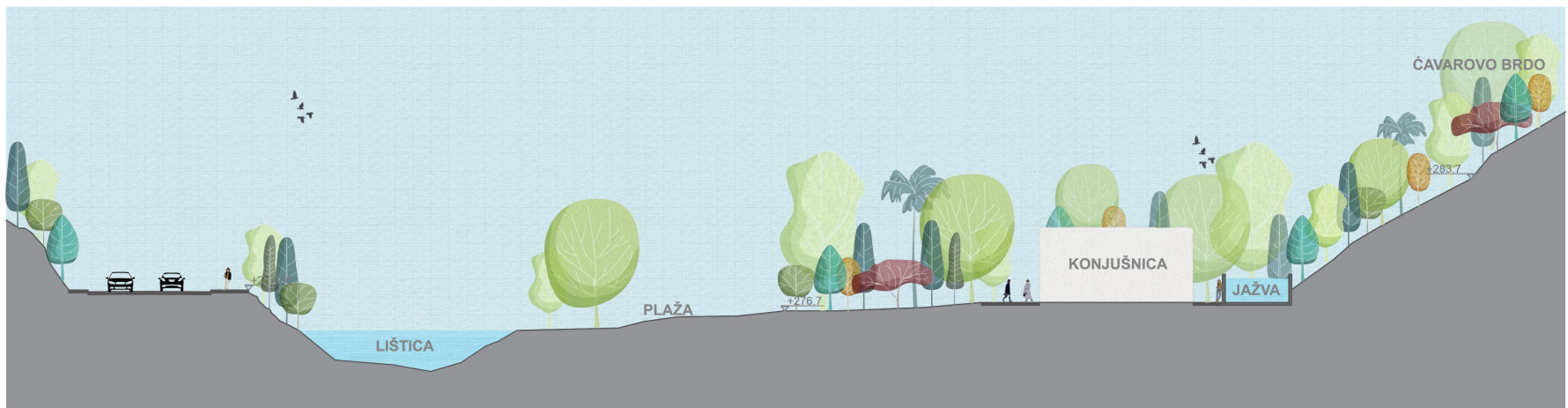

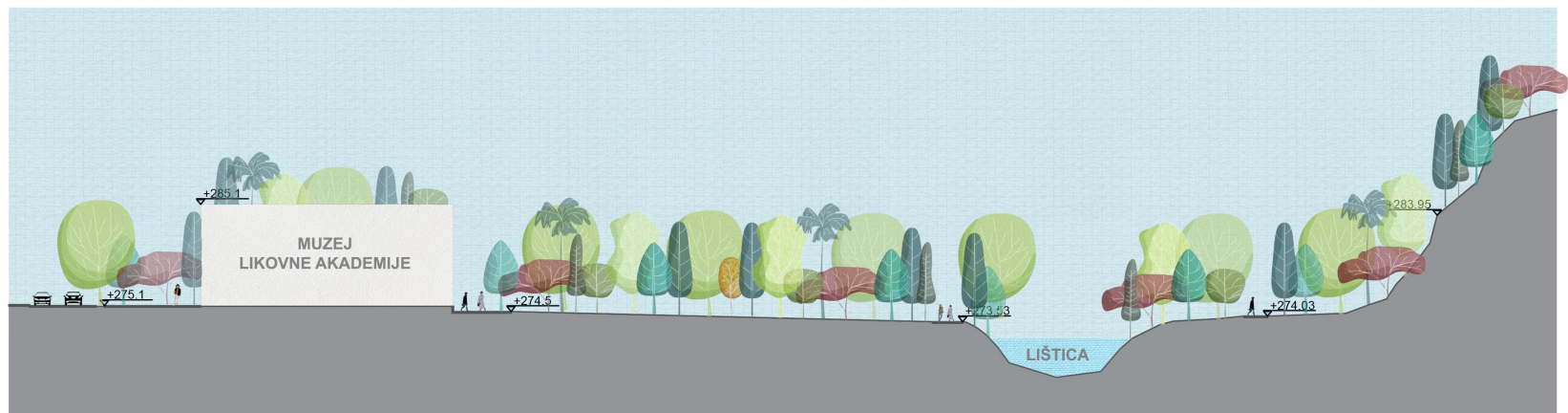

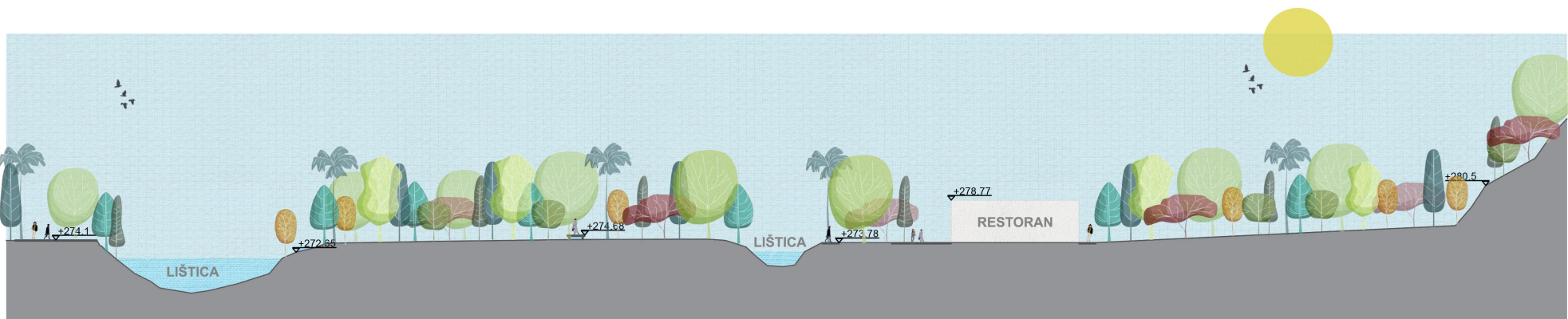

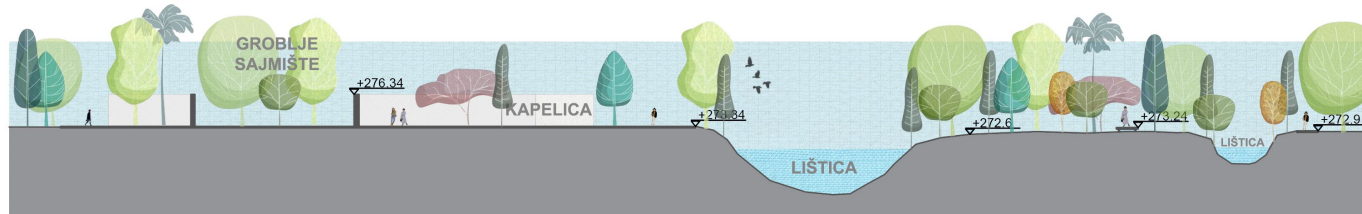

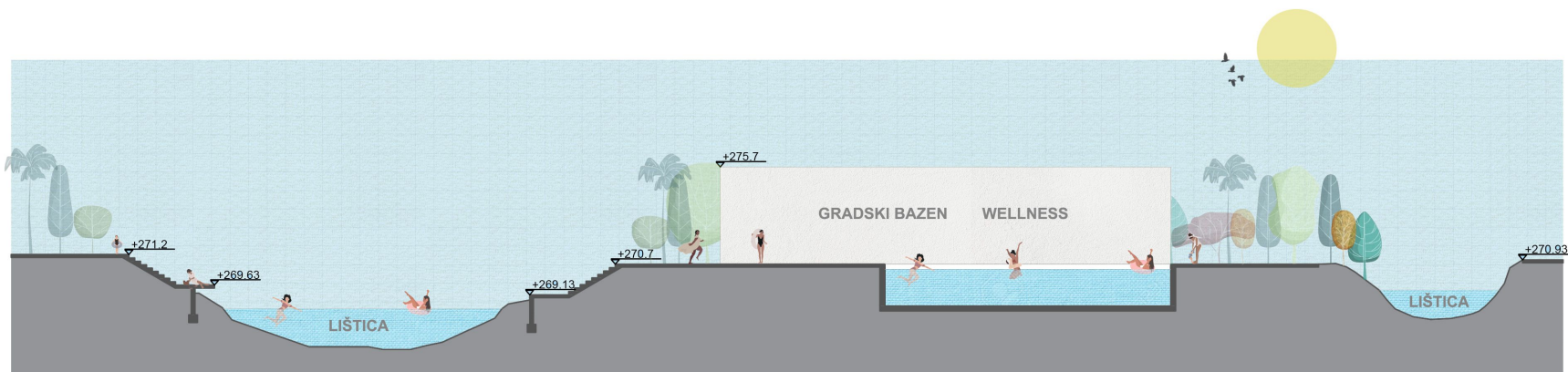

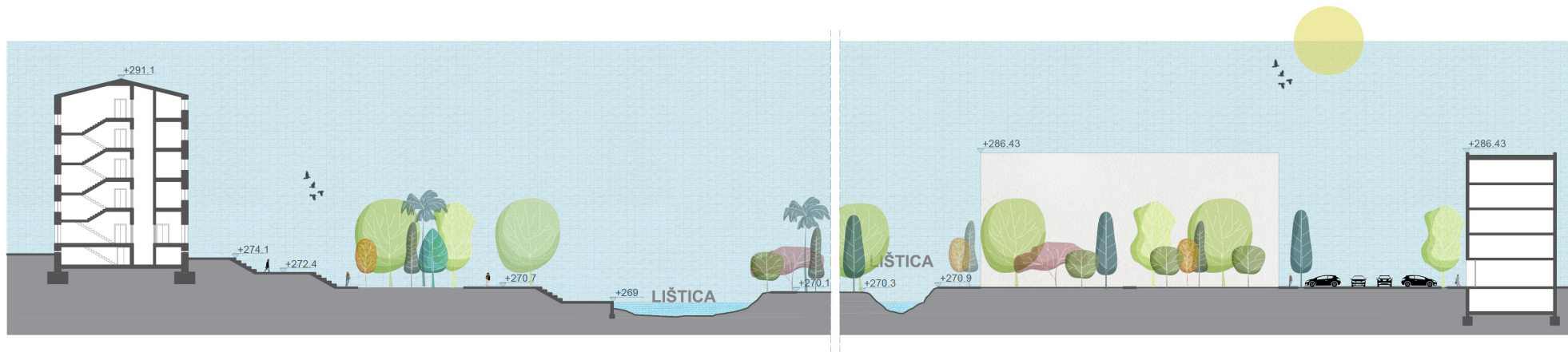

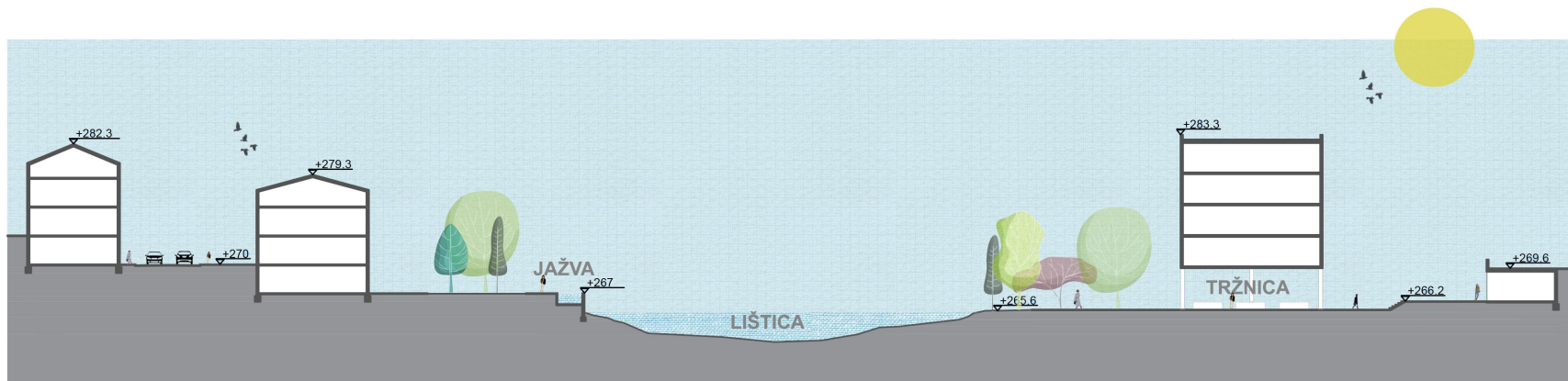

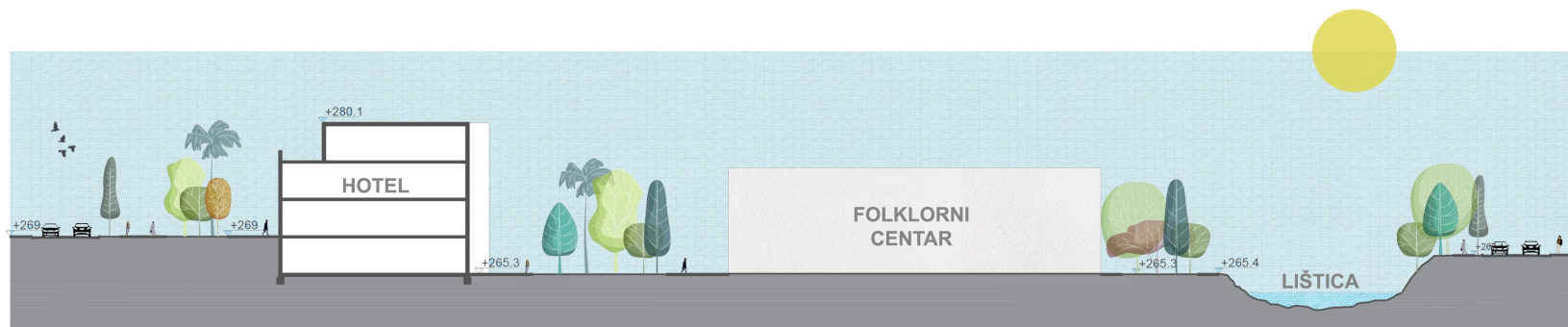

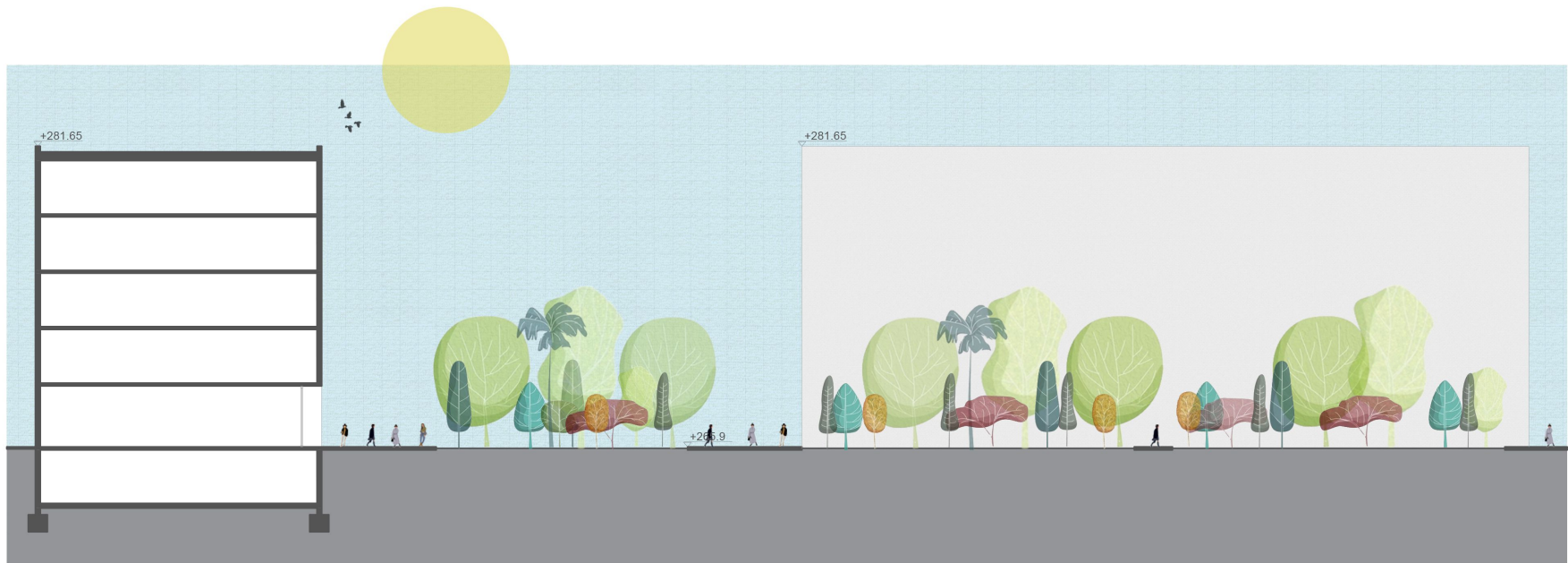

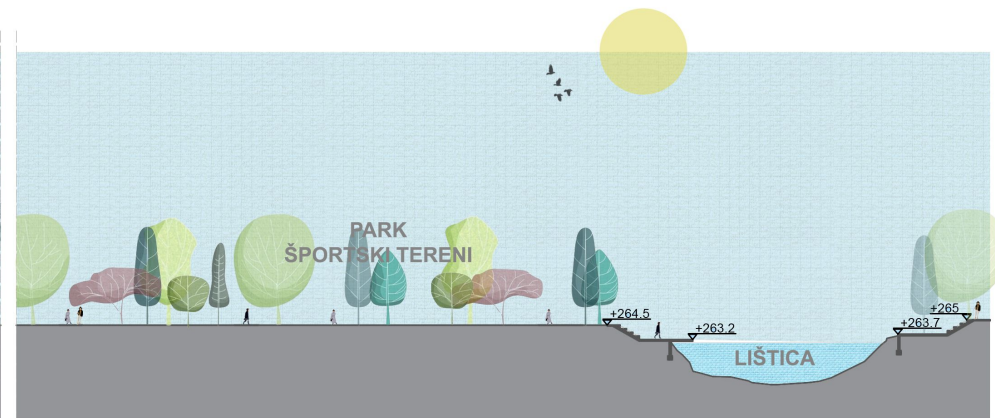
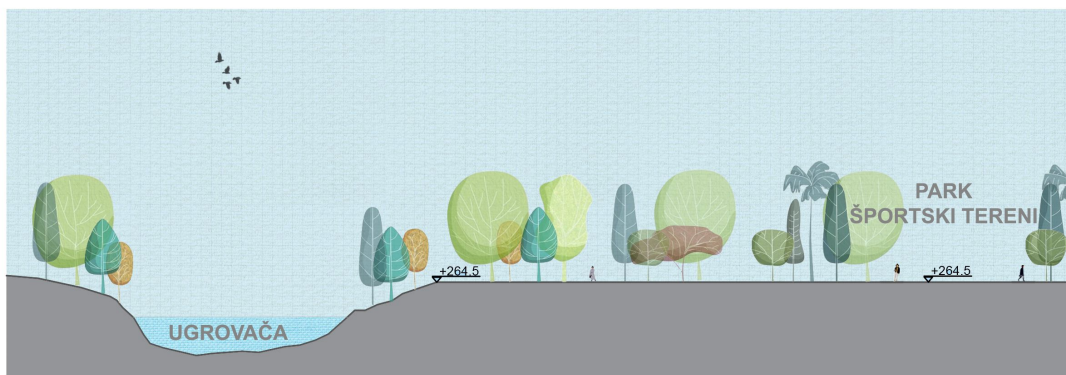

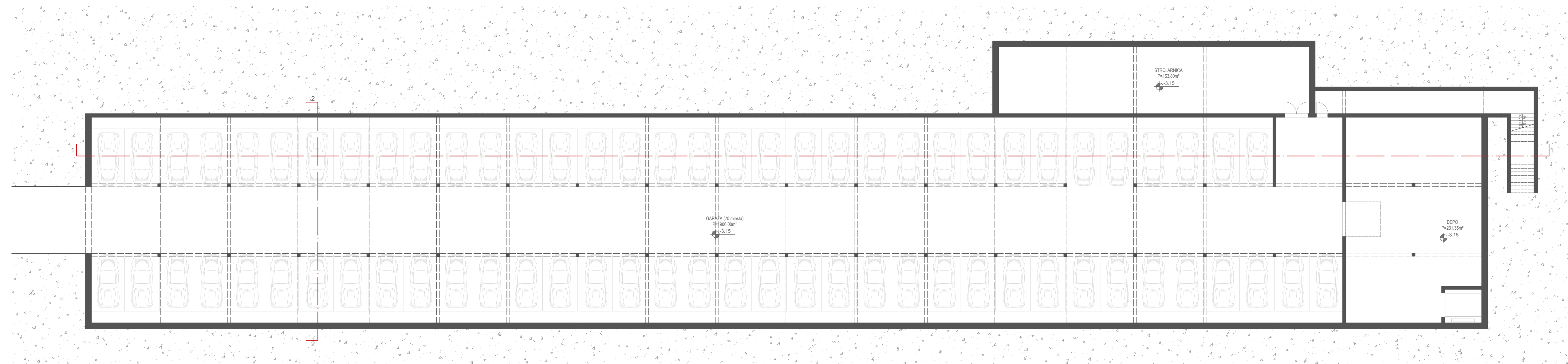

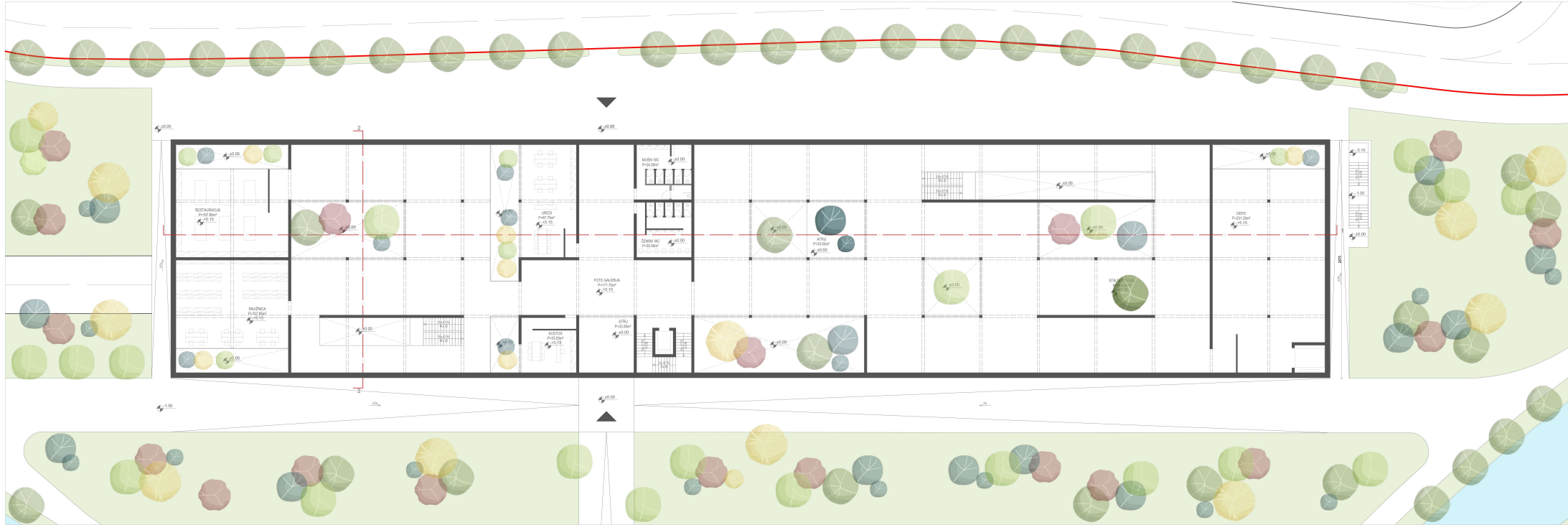

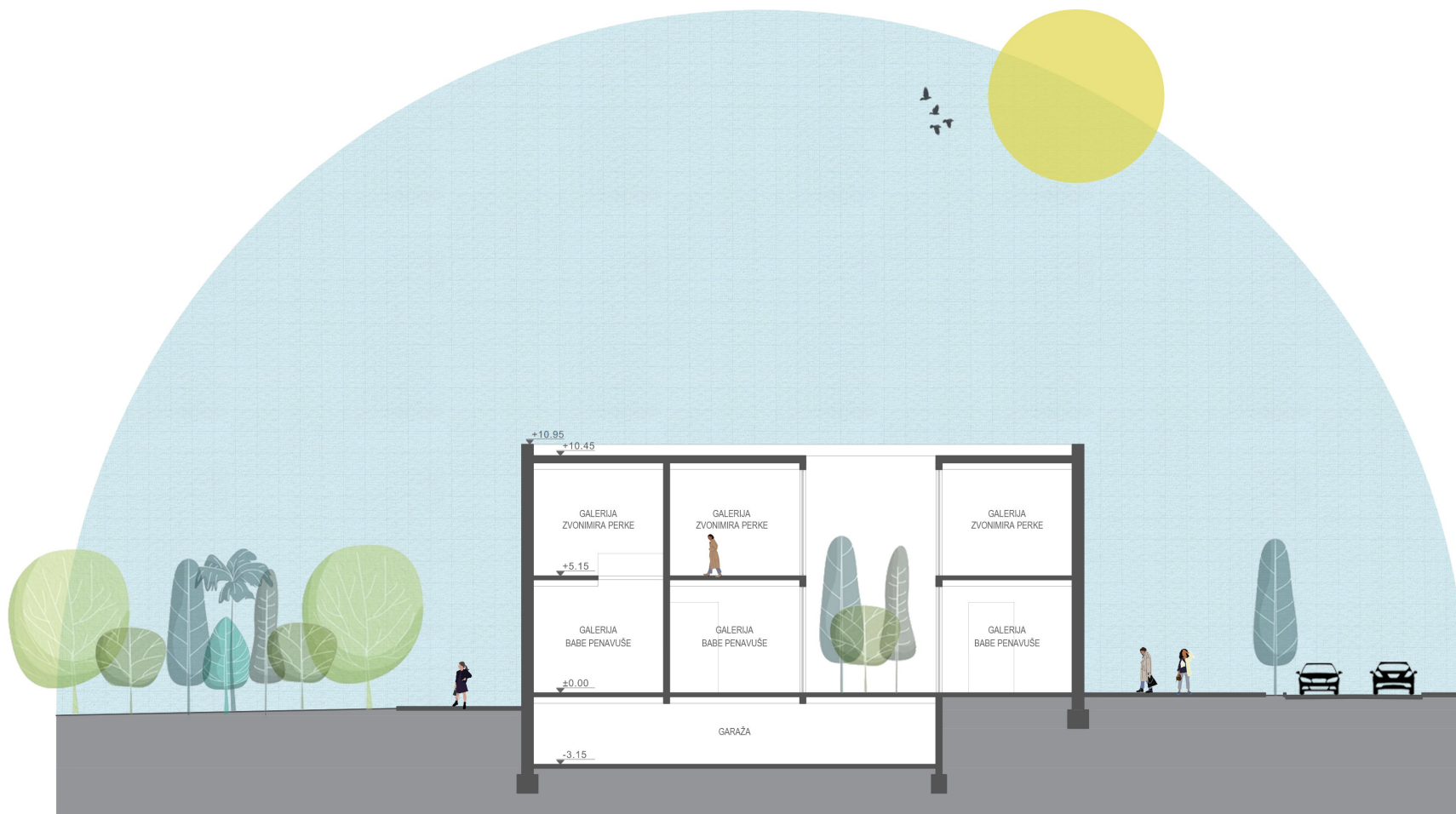
**MUZEJ LIKOVNE
AKADEMIJE**

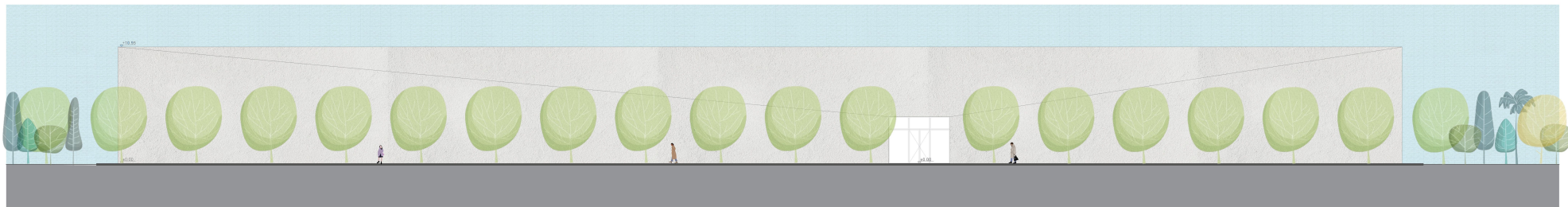
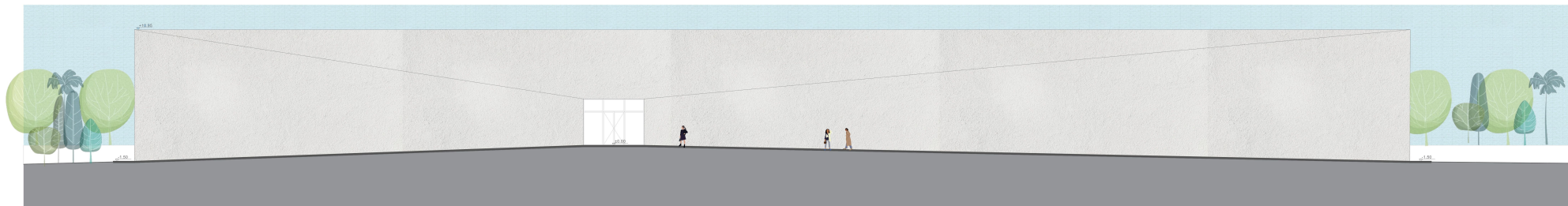

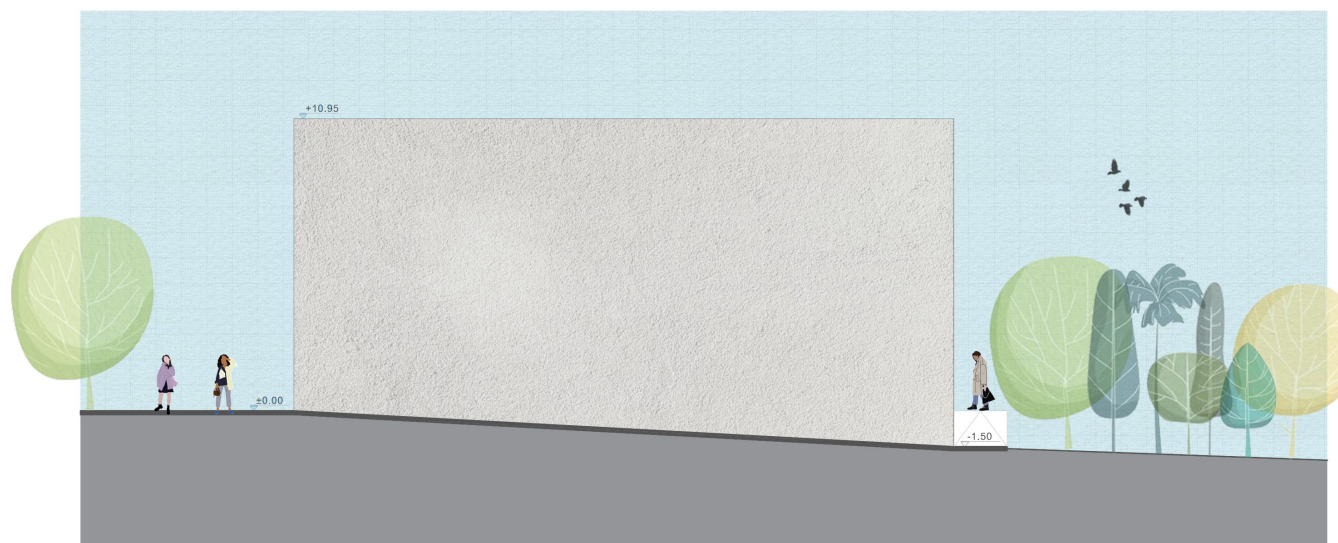
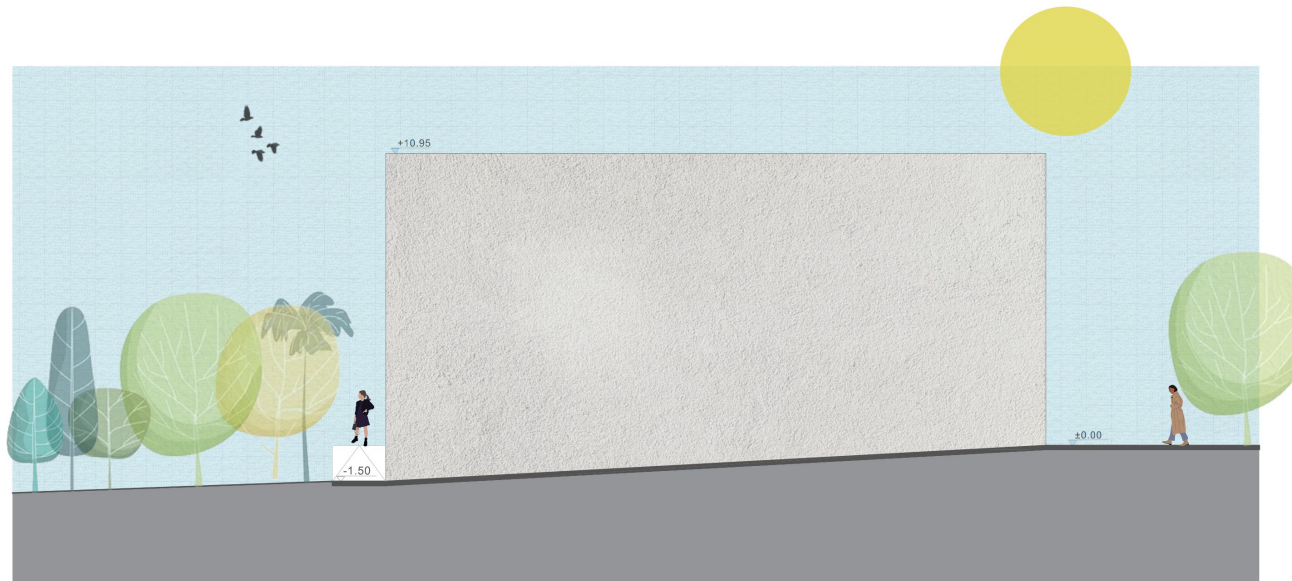

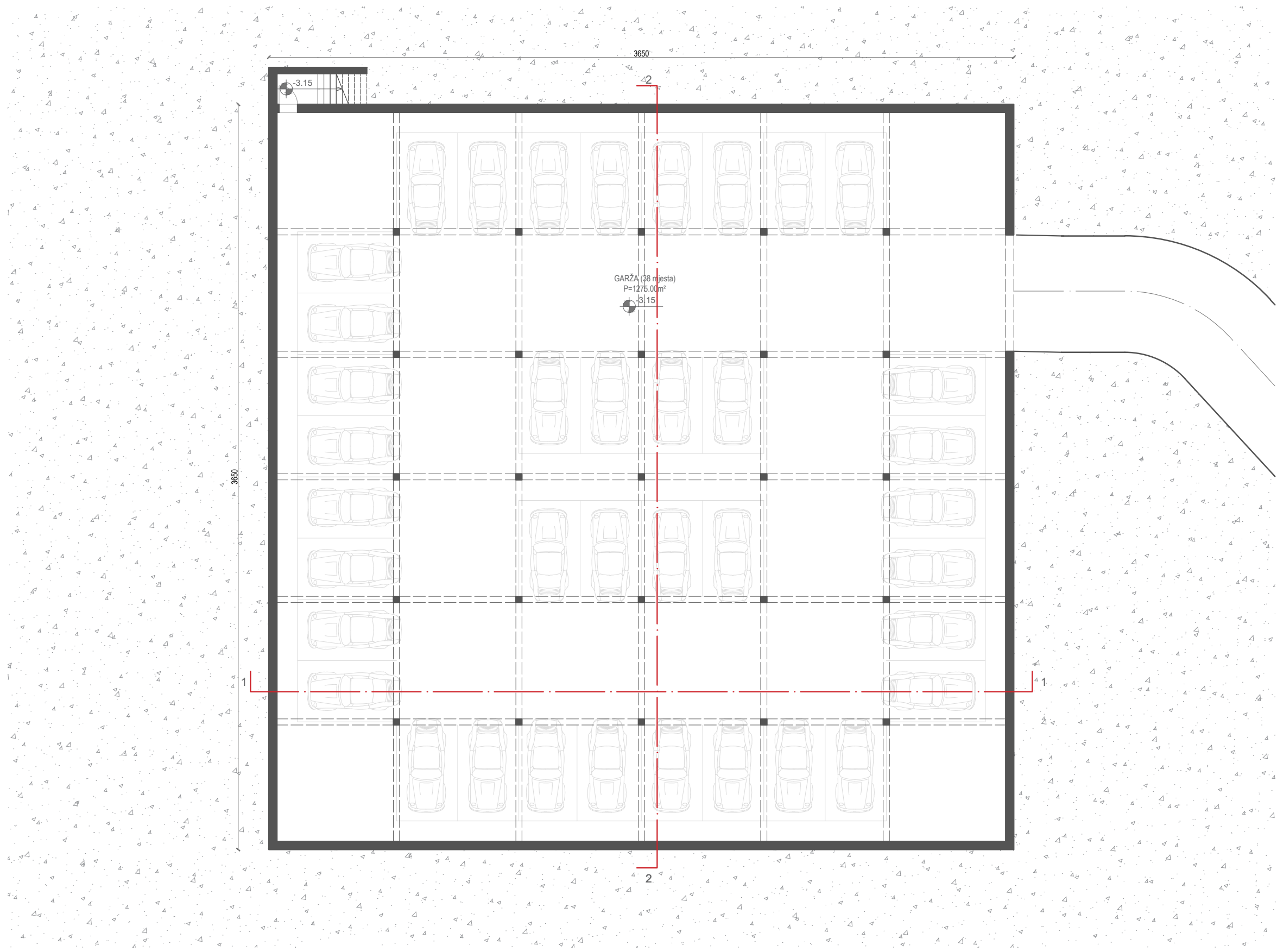

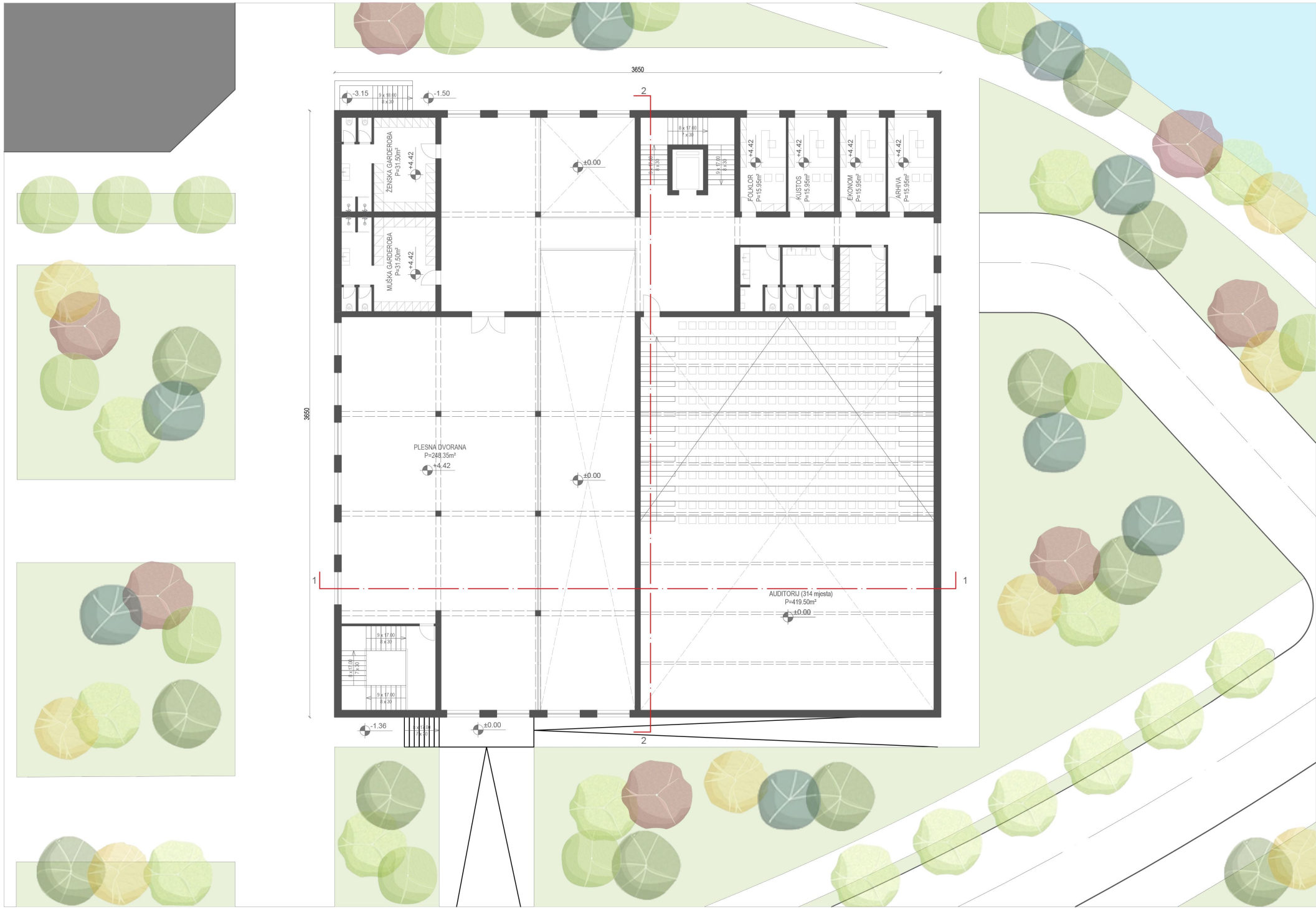

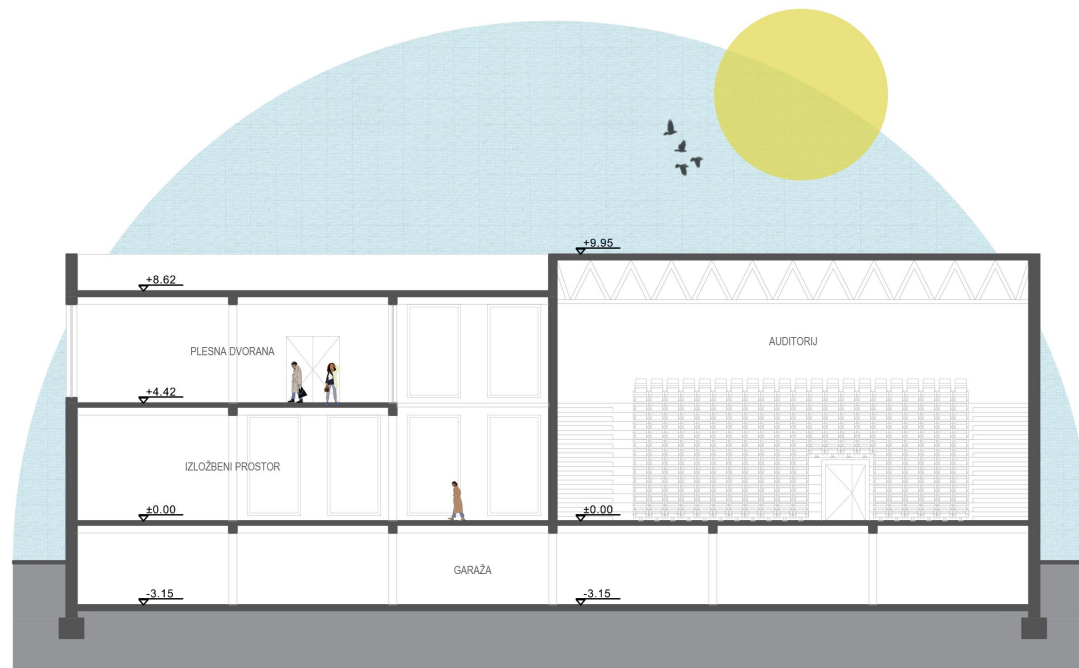

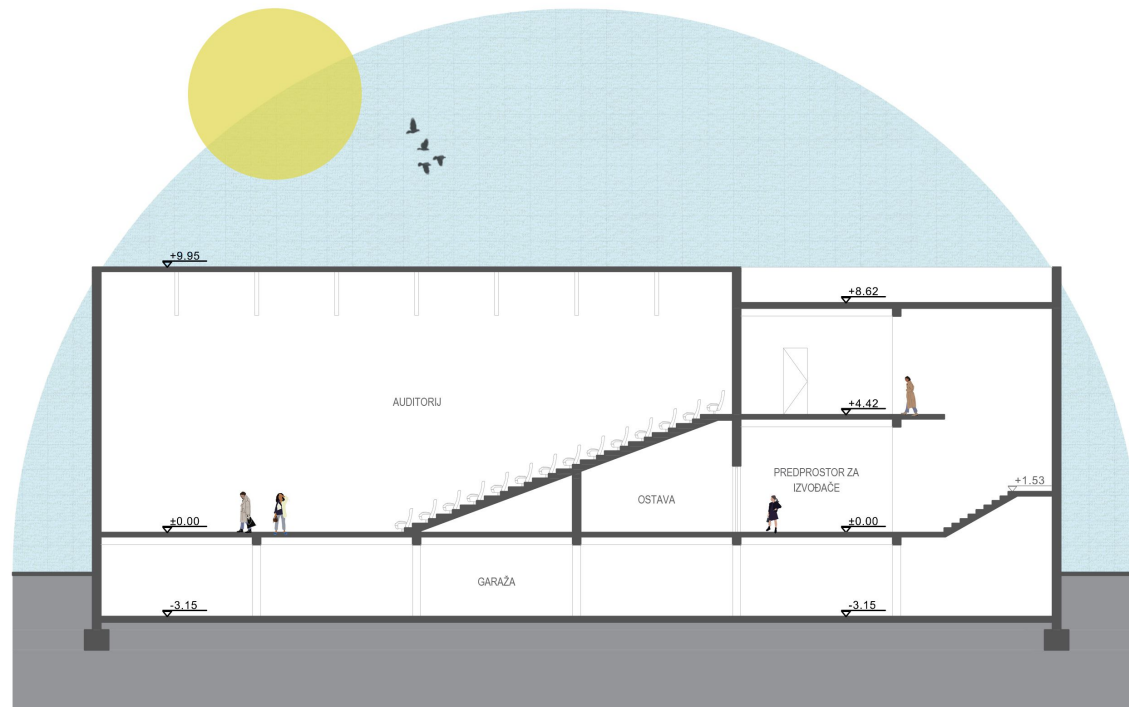
FOLKLORNI CENTAR

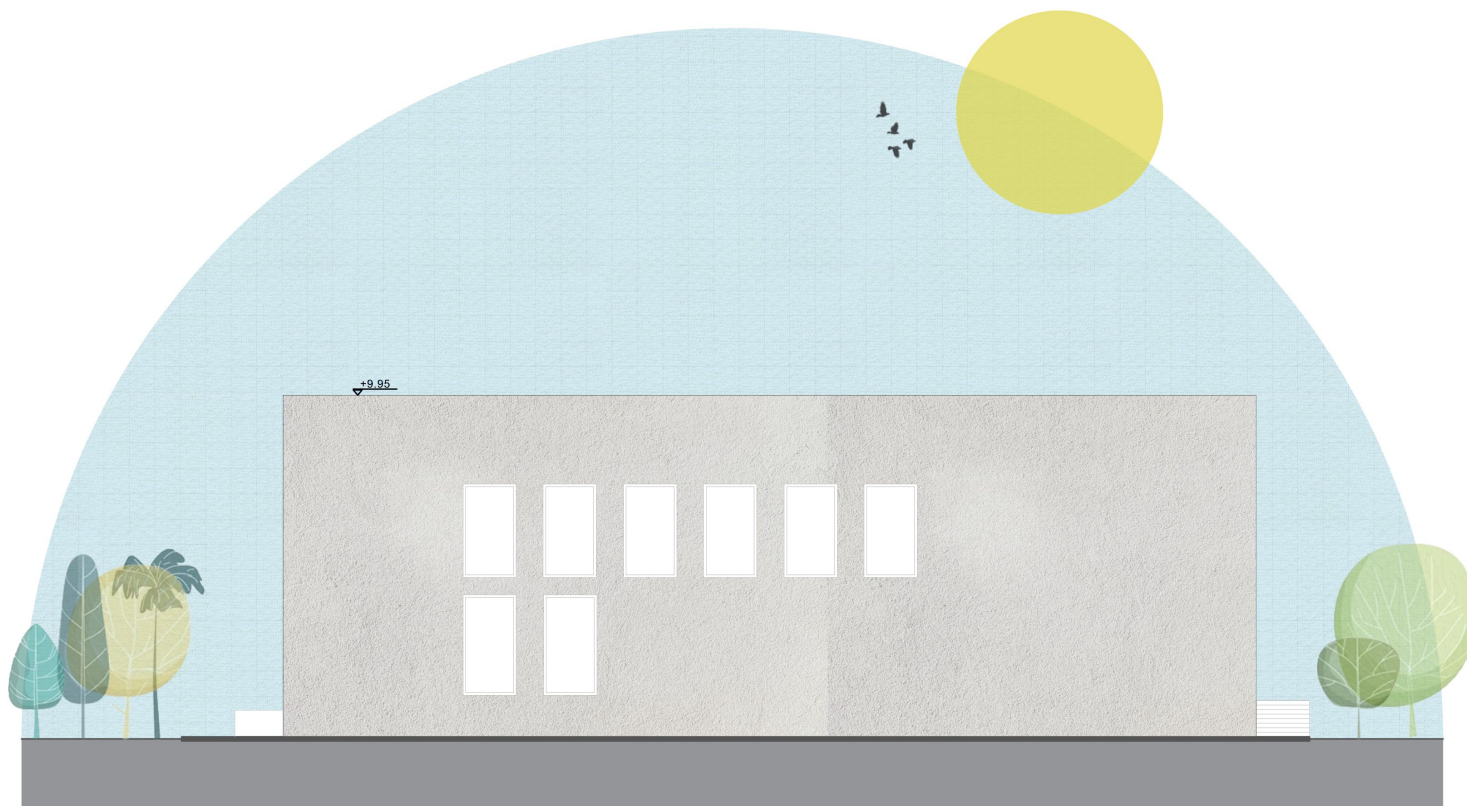

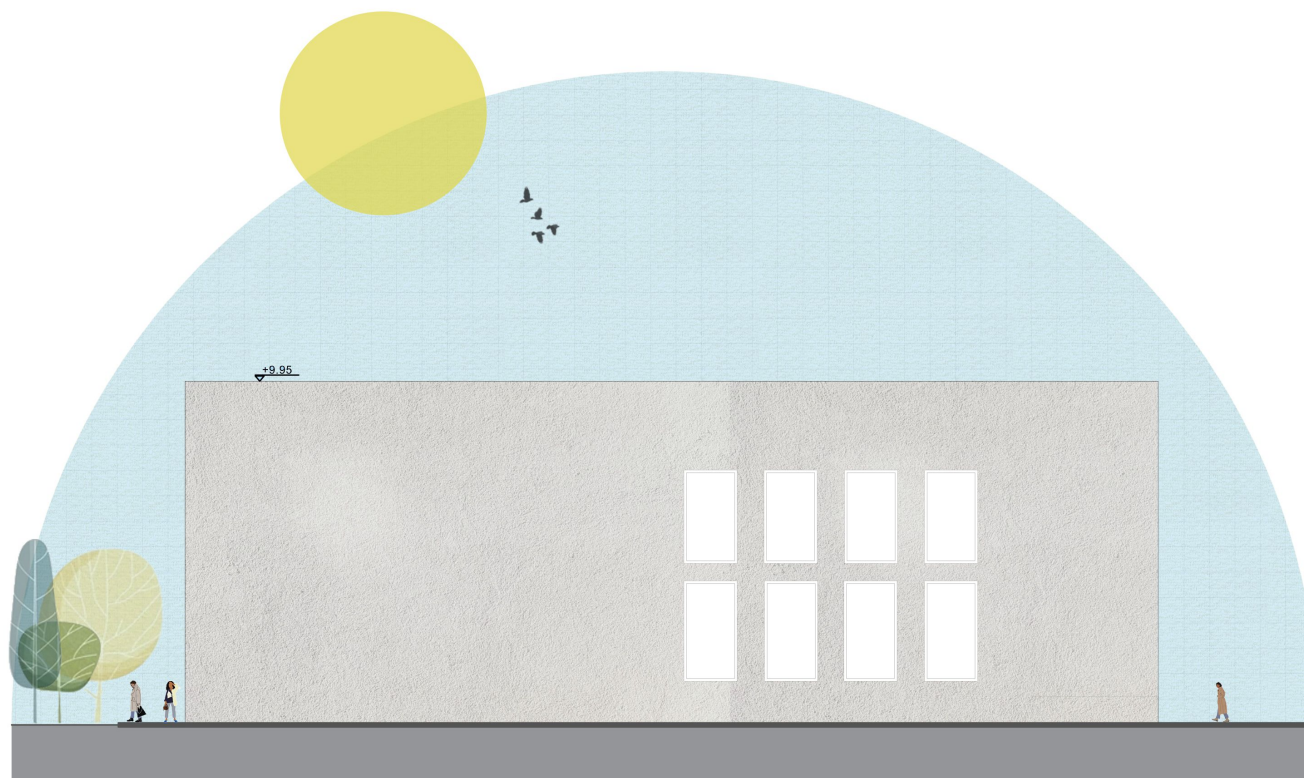

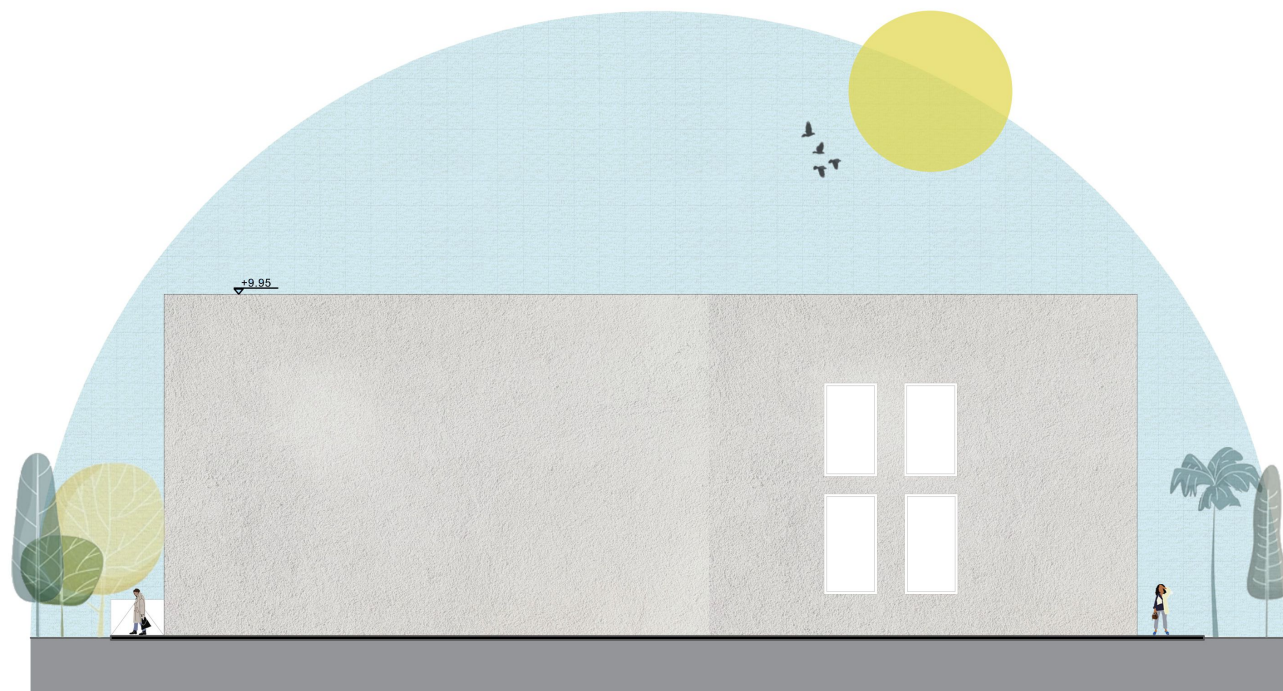

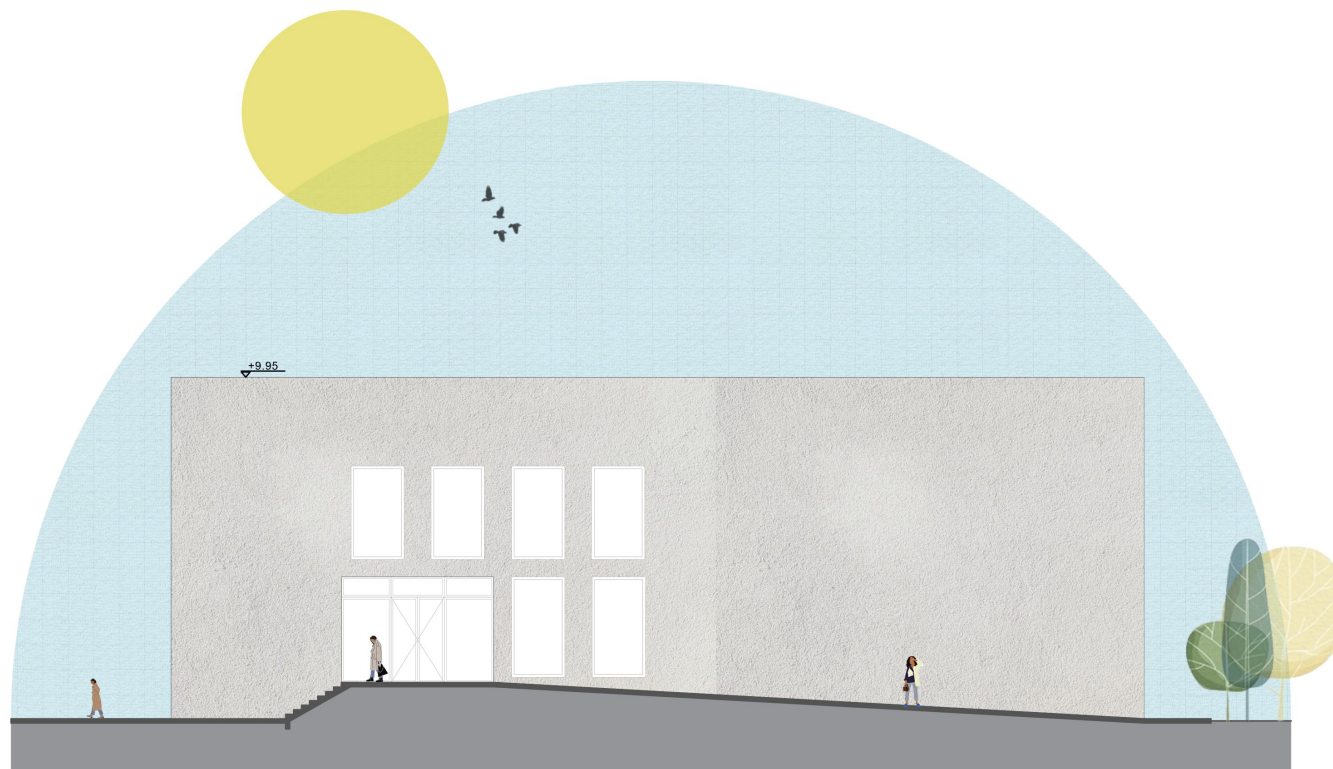

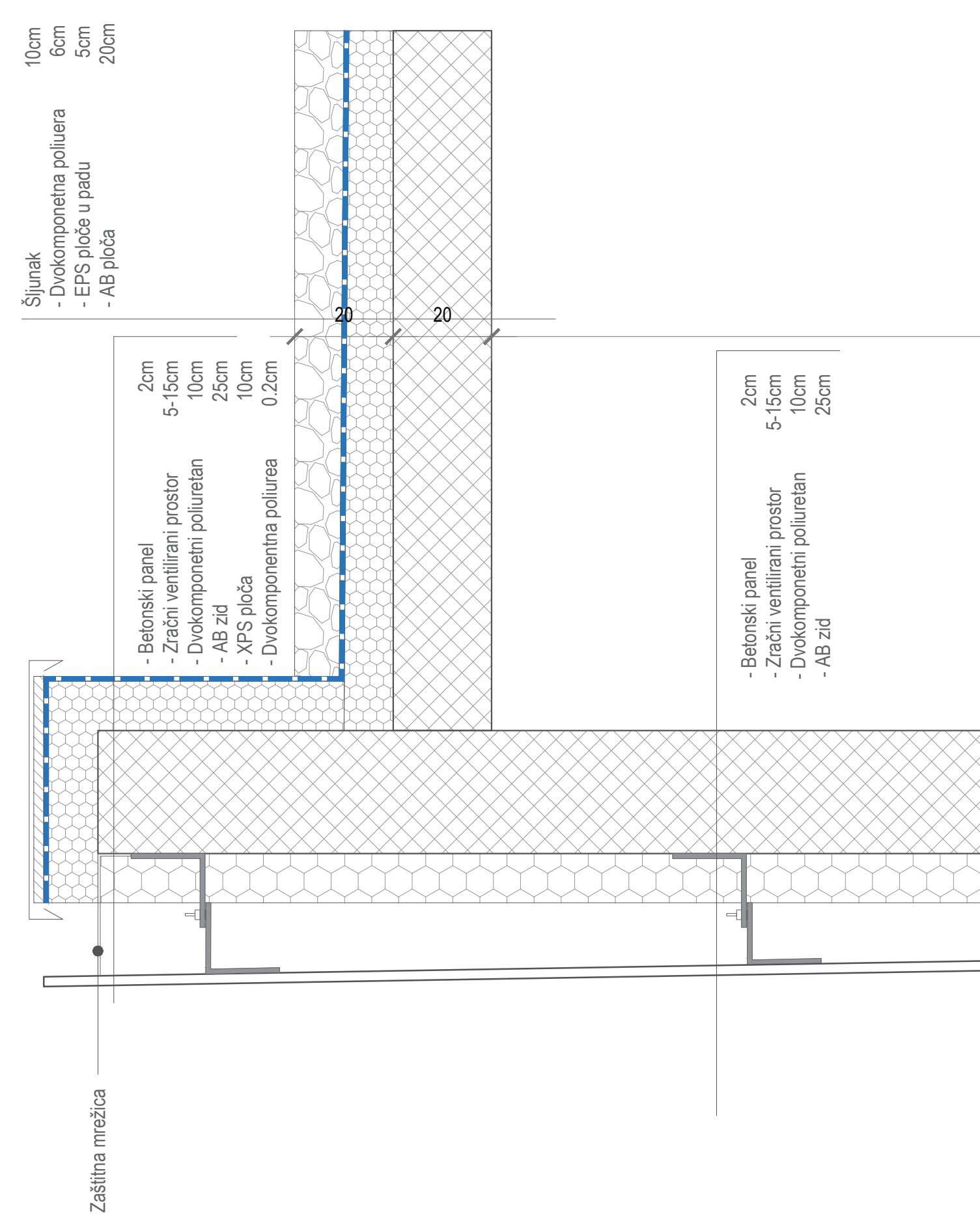

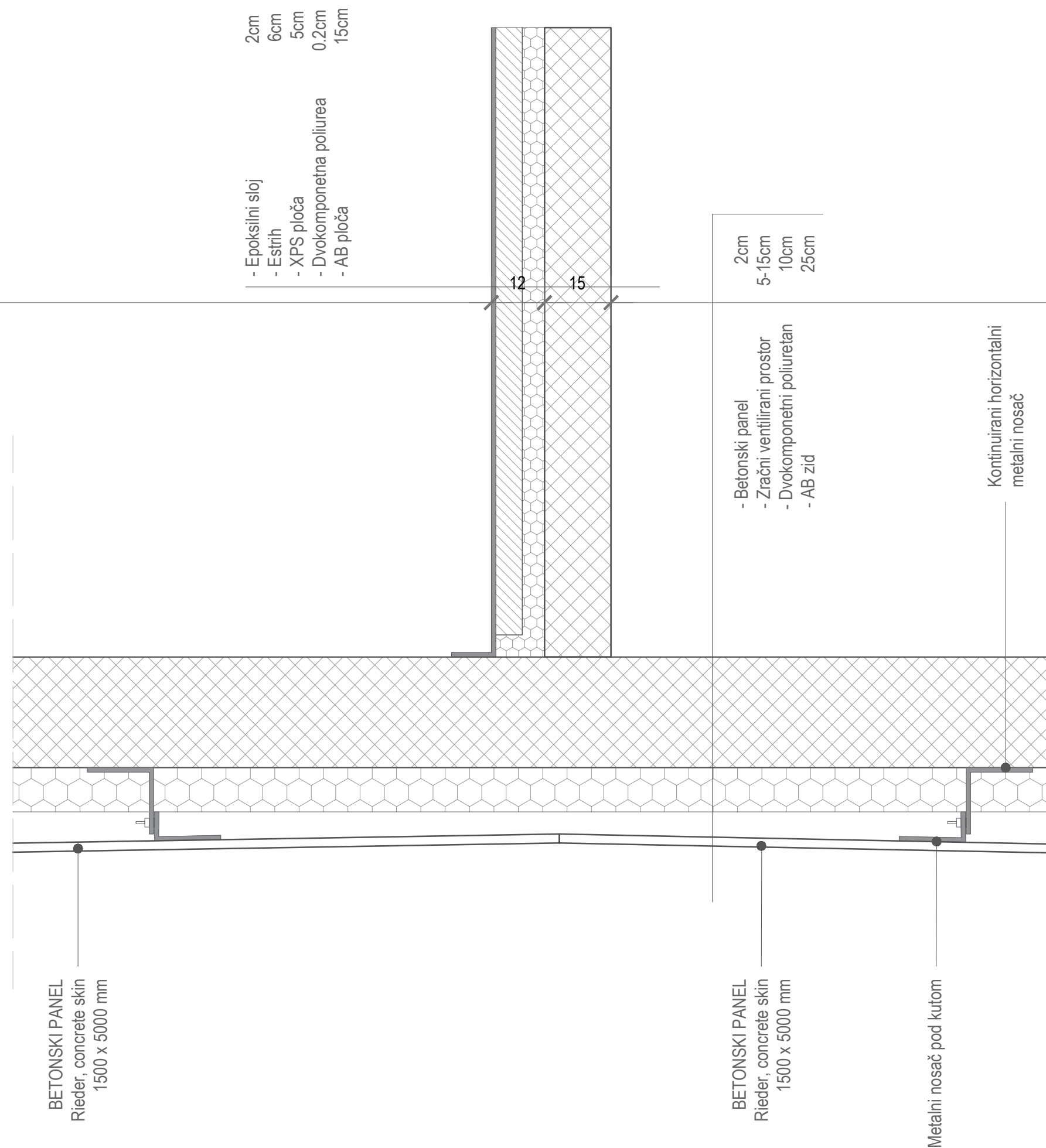

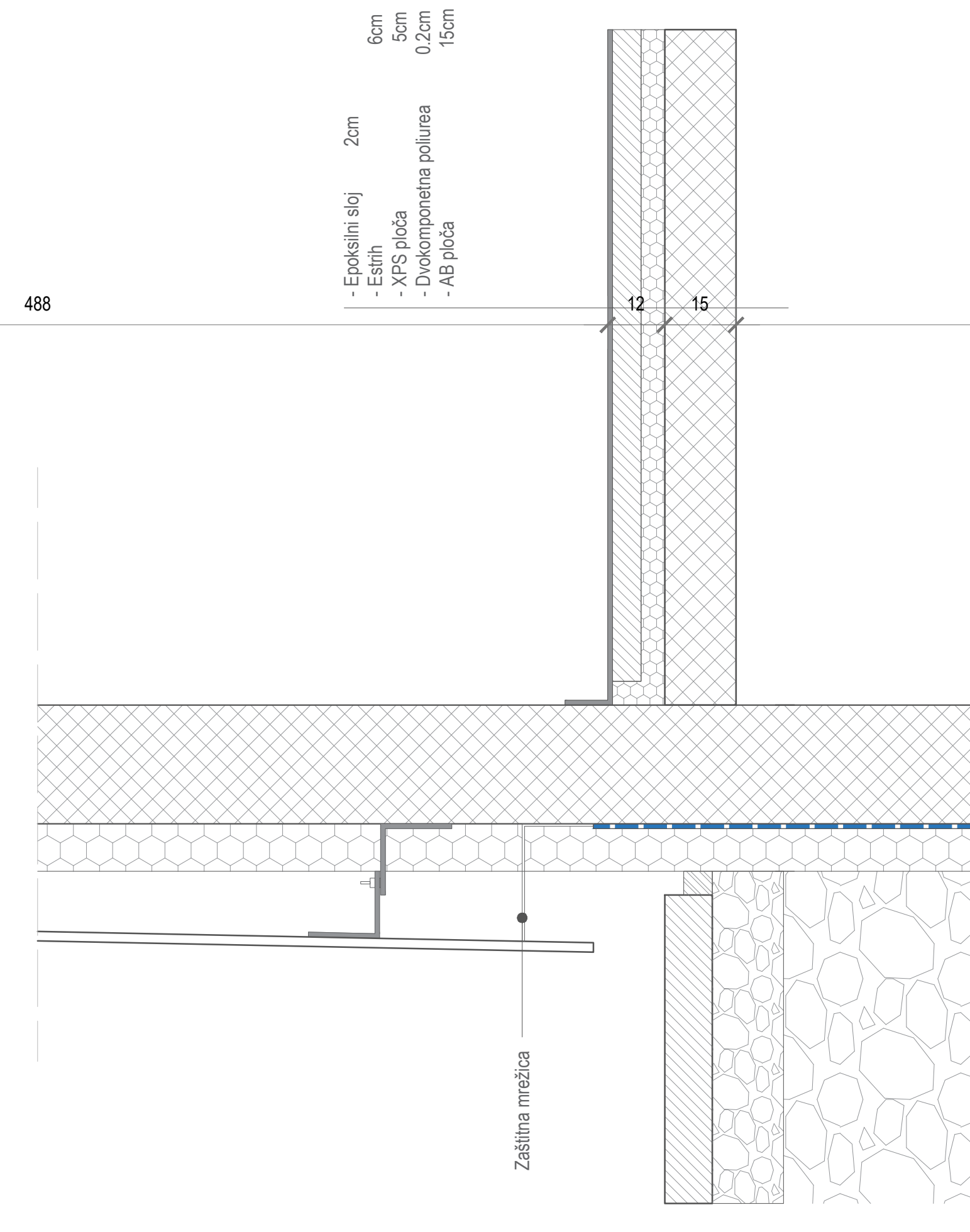

448

488

290

